

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
В УКРАЇНІ**



**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СТАНДАРТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
В УКРАЇНІ**

**Матеріали
круглого столу
(Київ, 22 березня 2019 року)**



**Київ
2019**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
В УКРАЇНІ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СТАНДАРТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
В УКРАЇНІ

Матеріали
круглого столу
(Київ, 22 березня 2019 року)

Київ
2019

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ;

Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національної академії внутрішніх справ;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ;

Удалова Л. Д., доктор юридичних наук, професор, директор інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ;

Рожнова В. В., кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 18 березня 2019 року (протокол № 7)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст

Імплементація європейських стандартів запобігання корупції в Україні [Текст] : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 132 с.

I 543

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

УДАЛОВА Л.Д., РОЖНОВА В.В. КУЛЬТУРА ДОВІРИ ЯК СИСТЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	6
МОТЛЯХ О.І. ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....	15
МИХАЙЛЕНКО В.В. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ В СВІТЛІ ЗАСАД І ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	19

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

АЗАРОВ Ю.І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	31
БОЙКО О.В. РОЗГЛЯД СПРАВИ НЕЗАЛЕЖНИМ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНИМ СУДОМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД	37
ГАЛАГАН О.І., ПИСЬМЕННИЙ Д.П. РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	40
ІВАЩЕНКО В.О. ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНО- ПРАВОВІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ	44
ІЛЛЯШЕНКО О.В., ЗАРУБЕЙ В.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ НОРМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ» В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ	48
КАЛЬКА І.З. ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	54
КРИШЕВИЧ О.В. НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	59

КРОЛОВЕЦЬКА О.С. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	62
КУБАРЄВА О.В. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА	72
ЛУПАЛО О.А. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	76
МІЛЕНКО Т.О. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ	82
МОРГУН Н.С., ЛИТВИНЧУК О.І. ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ	88
НАУМЕНКО С.Г. ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ ЯК ЗАПОРУКА НАЛЕЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	92
ПАСТУХ І.Д. ВИДИ СПОСОБІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	95
РОЩИНА І.О. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА СУДОВА ВЛАДА ЯК ГАРАНТИ БОРотьБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ	99
САВИЦЬКИЙ Д.О. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	103
СКУБАК Е.О. ДИНАМІКА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ПОСАДОВИМ СТАНОВИЩЕМ» В ІСТОРИКО-КРИМІНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ.....	107
СТЕПАНОВ О.С. ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗАБОРОН ОТРИМАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ТА ПОДАРУНКІВ	112
ТИТКО А.В. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДЕКЛАРУВАННЯ МАЙНА	114

ЧОРНОУС Ю.М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ 118

ШИЛО С.М.

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ТА ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ..... 123

ШМЕЛЬОВА Р.І.

ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДЕЯКИХ ПИТАННЯХ
ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ НАЧАЛЬНИЦЬКОГО
СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ..... 128

Удалова Лариса Давидівна,
директор інституту підготовки керівних
кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Рожнова Вікторія Василівна,
провідний науковий співробітник
інституту підготовки керівних кадрів та
підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КУЛЬТУРА ДОВІРИ ЯК СИСТЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

За даними GRECO (Групи держав проти корупції), які наводяться у Звітах щодо виконання міжнародних зобов'язань, взятих Україною в антикорупційній сфері (Україна приєдналася до GRECO у січні 2006 року), у нашій державі зберігається низький рівень довіри громадськості до судової системи та політиків. При цьому, незважаючи на проведення реформ та високі очікування громадськості від цих реформ, останні дослідження та опитування свідчать про збереження дуже поширеного уявлення про те, що корупція є глибоко вкоріненою, і що корупція в особливо великих масштабах залишається найбільш гострою проблемою [1]¹.

Результати дослідження стану корупції в Україні, проведеного Національним агентством з питань запобігання корупції в 2017 році за методикою стандартного опитування, свідчать про сприйняття корупції населенням і представниками бізнес-середовища на рівні відповідно 3,98 і 3,47 бала за п'ятибальною шкалою. Констатується, що на цей час в Україні не подолані протиріччя і взаємна недовіра суспільства та органів

¹ Звіти GRECO за результатами оцінювання України, а також звіти про виконання рекомендацій доступні на веб-сторінці GRECO [2], а також Національного агентства з питань запобігання корупції [3].

державної влади. Найбільш корумпованими населення вважає сфери охорони здоров'я, освіти, правосуддя, а також взаємодію з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. У бізнес-середовищі найбільш корумпованими сферами визнано надання послуг енергетичними компаніями, контакти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, публічні закупівлі і правосуддя [4].

Загальнонаціональне дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 7 по 14 лютого 2019 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей², встановило, що найчастіше громадяни України висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам) (83% опитаних їм не довіряють) [5].

Українці не довіряють ані владі, ані судам, ані новоствореним антикорупційним органам [6]. При цьому, звертає на себе увагу і те, що опитані українці у більшості не довіряють навіть тим органам, які були сформовані за так званою прозорою процедурою³ і не так давно розпочали свою роботу, а деякі із них – навіть ще не розпочали (так, зокрема Верховному Суду не довіряють 65% опитаних, а Антикорупційному суду – 62%).

З огляду на вищевикладене, доволі прогнозованими виглядають і результати опитування щодо ставлення громадян до реформ, які проводяться в Україні. Загалом, основні реформи, які проводяться в Україні, мають низьку підтримку в суспільстві. Найбільш негативно громадяни ставляться до медичної та пенсійної реформ: абсолютна більшість респондентів негативно ставляться до них (65,2% і 61,5% відповідно). Судова реформа має підтримку

² Було опитано 2016 респондентів віком від 18 років (теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%).

³ Так, згідно з Висновком експертів Ради Європи «Про відповідність процедури добору та призначення суддів Верховного Суду в Україні стандартам Ради Європи» (2019 р.) завдяки змінам до законодавства, що врахували велику кількість міжнародних та європейських рекомендацій, проведенню якісних конкурсних процедур, спрямованих на відбір кращих кандидатів на посади суддів в Україні, конкурс до Верховного Суду був проведений в атмосфері надзвичайно високої публічності і прозорості [7].

лише у 13% респондентів, 43,4% опитаних ставляться до неї негативно, а 43,6% – байдужі до неї або не можуть визначитись із своїм ставленням (16,4% і 27,2% відповідно) [8].

Френсіс Фукуяма – американський філософ, політичний економіст і публіцист, професор Стенфордського університету, у своїй роботі про довіру, як соціальне явище, поділив усі держави поч. ХХІ ст. за ступенем довіри у їхніх суспільствах на три групи. До першої групи увійшли держави із високим ступенем довіри, соціальної кооперації, який автор пов'язує, насамперед, із високим рівнем економічного розвитку цих країн (США, Японія, Німеччина). До другої групи увійшли держави з дещо нижчим ступенем довіри, що формується, насамперед, завдяки сімейним (або подібним до них) структурам (Китай, Італія, Франція). До третьої групи, що характеризується найбільш низьким ступенем довіри, увійшли постсоціалістичні держави [9, с. 35].

У сфері правозастосування, сфері, що є конкретно визначеною за формою та змістом, вплив довіри, як категорії абстрактної, нерациональної, на перший погляд, видається мінімальним, а у питанні встановлення нормативної моделі правовідносин у порівнянні з прагматичною доцільністю, ефективністю – і взагалі нікчемним.

Поряд із цим, немає сумнівів у тому, що людина є істотою фундаментально егоїстичною і що вона реалізує свій егоїстичний інтерес, переважно і насамперед, раціональним шляхом. Однак є у людини і моральна сторона, яка примушує її відчувати зобов'язання перед подібними собі – сторона, що подекуди конфліктує з людськими егоїстичними інстинктами. Найбільш складні етичні правила, за якими живе людина, завжди формуються на ґрунті повторення, традицій та прикладів. Ці правила можуть відображати глибоку «адаптивну» раціональність, вони можуть слугувати економічно раціональним цілям, вони можуть бути навіть результатом раціонально досягнутої угоди в обмеженому колі осіб. Однак від покоління до покоління вони передаються як нерациональні навички суспільного життя. Ці навички, у свою чергу, гарантують, що поведінка людей ніколи не буде зводитись до виключно максимізації егоїстичної корисності [9, с. 79].

У сучасній соціології дослідження людини як соціальної істоти ґрунтується саме на інтерпретації поняття довіри, зокрема в

контексті класичної, неокласичної, посткласичної, некласичної та постнеокласичної метапарадигм.

Так, класична група теорій опирається на системний підхід до розгляду довіри та вивчення структури довіри шляхом аналізу соціальних структур та інститутів в їхній статичній та динамічній. У межах класичної групи теорій поняття довіри інтерпретується як передумова та основа для соціальної спільності і соціального порядку, а також як засіб мінімізації ризиків в умовах суспільства, яке постійно змінюється. Представники ж неокласичної та постнеокласичної метапарадигм вбачають у довірі джерело та ресурс соціального капіталу, а також спосіб організації довготривалої соціальної взаємодії [10, с. 53].

Таким чином, довіра характеризує взаємовідносини між людьми, яку б систему організації суспільства вони не представляли. І якщо межі впливу довіри позначаються абстрактними характеристиками: «повністю довіряю/зовсім не довіряю» «довіряю/не довіряю», «скоріше довіряю, ніж не довіряю», «скоріше не довіряю, ніж довіряю», «довіряю тією чи іншою мірою», то ступінь її впливу проявляється цілком конкретно в діях чи бездіяльності людини: «дію/утримуюсь від дії, оскільки довіряю/не довіряю».

На важливість збереження довіри особи до держави звертає увагу і Конституційний Суд України, оперуючи цією категорією як принципом правової держави у своїх рішеннях.

Зокрема, у рішенні від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009 Конституційний Суд України, вказуючи на недопустимість звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (відповідно до ч. 3 ст. 22 Конституції України), що об'єктивно призведе до погіршення становища особи в суспільстві, зробив концептуальне застереження органам державної влади про те, що невиконання державою своїх зобов'язань призводить до порушення принципів правової держави, підриває принцип довіри особи до держави (абз. 5 п. 5) [11].

Актуальність і значущість проблеми довіри, як на загальному, так і на індивідуальному рівнях, у зв'язку із поширенням корупції в Україні, констатуються і у владних рішеннях, і в дослідженнях (у тому числі, прикладного та наукового характеру) окремих громадян (або їх об'єднань), що здійснюються як у галузях

політології, державного управління, соціології, юриспруденції, так і у сфері психології.

Зокрема, розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції на основі аналізу ситуації щодо корупції в Україні, а також результатів виконання попередньої Антикорупційної стратегії, проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки» також містить положення щодо необхідності формування нетолерантного ставлення бізнесу до корупції; формування в суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції, формування у населення довіри до антикорупційної політики держави і позитивного ставлення до викривачів, а також системне залучення державою активної частини населення, громадських об'єднань, представників бізнесу до антикорупційних заходів [4].

У сфері державного управління вказується, що тема корупції для України вже давно стала доволі звичною. Поява нових політичних сил, «молодих облич», зміна векторів руху країни не зменшила обсягів поширення корупційних явищ. Спеціально створені для запобігання та боротьби з таким явищем органи публічної влади, незважаючи на їх чисельність та активність виявляються неспроможними змінити загальну картину, що має глибоке історичне коріння [12, с. 89].

Досліджуючи міжнародну практику запобігання та боротьби з корупцією на прикладі досвіду Республіки Сінгапур, Т.М. Супрун вважає контрпродуктивним використання лише силових методів у боротьбі із корупцією і зауважує, що притягнення до відповідальності корупціонерів є лише частиною системних заходів у боротьбі з корупцією, особливо в умовах, коли населення України не довіряє правоохоронним органам і судовій системі. На думку автора, необхідно змінити менталітет широких верств населення нашої держави, а тут необхідні інші способи, організація системної протидії корупції, що передбачатиме крім безпосереднього переслідування корупціонерів проведення заходів попередження і контролю, перегляду корупціогенного законодавства, підвищення окладів рядових чиновників, ефективну пропаганду верховенства закону і «чистих чиновницьких рук» [13, с. 266].

Соціологічна наука, здійснюючи аналіз та інтерпретацію корупції як соціального явища в контексті різних теоретико-

методологічних підходів, визначає її як багатогранне поняття, що включає безліч аспектів економічного, правового, політичного характеру. Корупція в контексті соціологічного знання розуміється як наслідок соціальної аномії, дисфункціональності соціальних інститутів і слабкості соціально-інтегруючих цінностей, а також пов'язується з реальною розбіжністю між існуючими заявленими цілями та іллегальними способами їх досягнення. При цьому, вказується, що найбільш проблемною характеристикою явища корупції стало те, що воно почало сприйматись на повсякденному рівні як суспільна норма, хоча на рівні вербальних висловлювань більшість населення декларативно підтримує думку про небезпечність цього явища [14, с. 38, 41].

І дійсно, оцінюючи результати чергового онлайн-дослідження «Моніторинг прогресу реформ» Kantar TNS Україна (лютий, 2018 р.), зокрема й у контексті сприйняття корупції та усвідомлення кожним свого місця в цій усталеній реальності, П. Іванов (директор з комунікацій проектного офісу Національної ради реформ), порівнює ставлення українців до існування корупції із «стокгольмським синдромом» стверджуючи, що українці схильні приховувати факти особистого корупційного досвіду, більш активно говорячи про їх існування у своєму оточенні [15].

Як відомо, корупційна поведінка не стільки визначається зовнішніми обставинами, скільки залежить від внутрішніх детермінант: комплексу певних якостей особистості, її установок, ціннісних орієнтацій і моральних норм регуляції поведінки тощо [16, с. 75]. При цьому, очевидно, що корупційне діяння – це завжди сумісне порушення встановлених правил усіма зацікавленими та дотичними особами.

Вищенаведене засвідчує те, що довіра, як соціальне явище і культурний феномен, є важливим елементом відносин між владою і населенням, а відповідно і елементом системи протидії корупції у цих відносинах.

Кожна людина, будучи відокремленим соціальним індивідом і, водночас, членом, частиною суспільства загалом, перебуває в умовах реальності, яка створюється іншими людьми. Перебуваючи в цій реальності, кожна людина стає учасником взаємовідносин з іншими людьми, ухвалює рішення та вчиняє дії, очікуючи певних реакцій у відповідь. Такі реакції можуть бути як позитивними, так і

нейтральними або негативними для людини. І саме довіра, як на загальному суспільному (державному), так і на індивідуальному (груповому) рівнях, відіграє роль компенсатора відсутності у кожної людини впевненості та чіткого переконання в тому, що інші учасники відносин вчинятимуть відносно неї діяння позитивні або ж нейтральні, дотримуватимуться встановлених правил, звичаїв або традицій.

Відповідно очікування того, що діяння у відповідь будуть негативними, формує у людини недовіру, песимістичні настрої, бажання захистити власні інтереси, подекуди навіть і забороненими засобами.

У результаті неодноразовості нейтральних або негативних реакцій у відповідь на позитивні очікування, у людини формується реакція загальної недовіри, що яскраво демонструють вищенаведені дані соціологічних опитувань.

Очевидно, що саме на реакціях загальної недовіри ґрунтується соціальна складова корупції як багатогранного і поширеного явища в Україні.

Таким чином, загальні посилення антикорупційних стратегій і програм державного та локального значення щодо необхідності «формування в суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції, формування у населення довіри до антикорупційної політики держави...» тощо повинні передбачати цілком конкретні напрями антикорупційної політики, спрямовані у своїй сукупності на формування загальної культури довіри, як одного із системних елементів протидії корупції. Серед них: чіткість та однозначність нормативних правил, їх соціальна, а не державна полярність; доступність інформації щодо організації та змісту діяльності державних інституцій, можливість ефективного громадського контролю за їх формуванням і результатами діяльності; стабільність і передбачуваність роботи державних інституцій, водночас плановість, поступовість та, головне, суспільна затребуваність змін у їх структурі та порядку діяльності та ін.

Необхідність формування культури довіри послідовно розвиває у своїх роботах П. Штомпка (польський соціолог, спеціаліст з проблематики суспільної довіри, автор концепції «соціального становлення»), зокрема, зазначаючи, що стиль державного управління, заснований на повазі особистості кожної

людини, на визнанні гідності та права людей ухвалювати рішення відповідно до їх розсуду, але не всупереч закону, є важливим фактором посилення довіри населення до інститутів державної влади. Формування такого стилю управління, відмова чиновників від прагнення вирішувати все за всіх, від бажання бути панамі є тими ланками загального ланцюжка заходів, без здійснення яких вирішення проблеми недовіри до державних інститутів влади навряд чи можливе [17].

Головне у цьому – щоб спрацювала закономірність, яка відображає динаміку розвитку будь-якої групи (у тому числі, громадянського суспільства) – загальна ціннісна орієнтація всіх (або переважної більшості) її членів, заснована на принципі взаємодії та партнерства, дії ефекту «впливу більшості» та відвертого бажання досягти задекларованого результату.

Список використаних джерел

1. Четвертий раунд оцінювання. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів: Звіт за результатами оцінки. Україна (ухвалено на 76-му пленарному засіданні GRECO, Страсбург, 19–23 червня 2017 року) // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіційний веб-сайт. URL:

[https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/міжнародні%20програми/GrecoEval4Rep\(2016\)9-P3-en-Ukraine_ukr.pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/міжнародні%20програми/GrecoEval4Rep(2016)9-P3-en-Ukraine_ukr.pdf).

2. Group of States against Corruption : [website]. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>.

3. Національне агентство з питань запобігання корупції : офіційний веб-сайт / Антикорупційна політика / Міжнародна співпраця. URL: <https://nazk.gov.ua>.

4. Антикорупційна стратегія на 2018–2020 роки: Додаток до проекту Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки (реєстр. № 8324 від 26.04.2018) // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63942.

5. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України // Центр Разумкова / Дослідження / Соціологічні дослідження : [сайт]. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>.

6. Українці не довіряють судам: результати нового опитування / Судебно-юридическая газета в Украине : [сайт]. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/135851-ukrayintsi-ne-doviryayut-sudam-rezultati-novogo-opituvannya>.

7. Судова реформа, проведена в Україні, відповідає стандартам Ради Європи, – висновок РЄ // ZiK / Новини : [сайт]. URL: <https://zik.ua>.

8. Ставлення громадян до реформ в Україні // Центр Разумкова / Дослідження / Соціологічні дослідження : [сайт]. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>.

9. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию; пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. 730 с.

10. Супрунець Т.А. Аксіоматичні ядра головних соціологічних підходів стосовно довіри та довірчих відносин. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2013. Вип. 13. С. 43–55.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» (справа про допомогу по безробіттю звільненим за угодою сторін) від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009. Офіційний вісник України. 2009. № 35. Ст. 1210.

12. Сопілко І.М., Армаш Н.О. Корупція в Україні як спадщина радянського державного управління. Юридичний вісник. 2018. Вип. 2. С. 89–94.

13. Супрун Т.М. Міжнародна практика запобігання та боротьби з корупцією: досвід Республіки Сінгапур. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 7 грудня 2018 року). Ч. 2. Київ, 2018. С. 263–267.

14. Чумаченко Д.С. Корупція як соціальне явище у вимірі соціологічного аналізу. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2018. Том 21. № 2. С. 37–43.

15. Иванов П. Доверие и коррупция: «стокгольмский синдром» украинцев // Новое время: [сайт]. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/-2464687.html>.

16. Давидова О.В. Психологічні аспекти дослідження корупції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 7 грудня 2018 року). Ч. 2. Київ, 2018. С. 74–76.

17. Петр Штомпка. Доверие – основа общества. М.: «Логос», 2012. 445 с.

Мотлях Олександр Іванович,

завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Норми антикорупційного законодавства України визначають, що корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних правопорушень, а також порушень етики поведінки посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, пов'язаних з вчиненням цих правопорушень.

Корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1. ст. 3 «Про запобігання корупції» [1], за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Корупційні правопорушення можуть здійснюватися у різних формах (одержання хабаря, неправомірне втручання у діяльність інших державних органів або посадових осіб,

надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття відповідних рішень тощо), але вони завжди пов'язані з неправомірним використанням відповідними особами наданих їм влади або службових повноважень.

На часі корупційні правопорушення у діяльності юридичних осіб викликають серйозні моральні, економічні і політичні проблеми, тим самим перешкоджають їх розвитку і спотворюють конкуренцію.

У свою чергу, норми цілої низки міжнародних договорів, учасницею яких є і Україна, вимагають від урядів встановити відповідні стандарти доброчесності не лише у публічному, а й у приватному секторі, зокрема шляхом покладення обов'язку на керівництво юридичних осіб формувати корпоративну культуру, засновану на чесності, прозорості та відкритості.

З прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» та набуттям його чинності, наша країна зробила значний крок вперед на шляху запровадження законодавчих антикорупційних стандартів.

Відповідно до ст. 61 «Про запобігання корупції» юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у їх діяльності [2].

Особливо актуальним є запровадження ефективної системи реалізації вимог вказаної вище статті в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та цивільних юристів, психологів тощо.

Нажаль, реалізація вказаних вимог у формі розроблення щорічних планів з питань запобігання корупції юридичних осіб є недосить неефективною, оскільки вони здебільшого мають формальні ознаки (складову) та відтворюють положення відповідних актів вищого рівня. На наш погляд, найбільш ефективною формою реалізації цих вимог виявилася практика, застосована Міністерством внутрішніх справ України в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що підпорядковані цьому Міністерству. Ця практика є найбільш дієвою у підготовці та розробленні антикорупційних програм

на основі Типової антикорупційної програми юридичної особи, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 березня 2017 року № 75 [3]. У цілому вона значно сприяє ефективній реалізації вимог антикорупційного законодавства та Антикорупційної програми МВС України в освітній діяльності. Крім того, під час підготовки антикорупційних програм в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання здійснюється оцінка корупційних ризиків, проведення якої також передбачено ст. 61 «Про запобігання корупції».

Метою оцінки корупційних ризиків є забезпечення можливості закладів вищої освіти із специфічними умовами сформулювати основу для побудови системи протидії корупції. Тобто, така оцінка дає можливість виявляти корупційні ризики, на які й направлена діяльність системи заходів протидії корупції.

У підсумку, за результатами оцінки корупційних ризиків відповідальним за даний напрям діяльності готується письмовий звіт, який містить в собі:

- 1) ідентифіковані корупційні ризики, а також причини, що їх породжують, та умови, що їм сприяють;
- 2) оцінку виявлених корупційних ризиків;
- 3) пропозиції щодо заходів із запобігання, усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків.

Антикорупційні програми закладів вищої освіти передбачають низку антикорупційних стандартів і процедур, зокрема:

- 1) ознайомлення нових працівників із змістом Антикорупційної програми;
- 2) проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;
- 3) антикорупційна перевірка ділових партнерів;
- 4) положення щодо обов'язкового дотримання Антикорупційної програми;
- 5) критерії обрання ділових партнерів;
- 6) обмеження щодо підтримки Юридичною особою політичних партій, здійснення благодійної діяльності;
- 7) механізм повідомлення про виявлення ознак

порушення Антикорупційної програми, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;

8) здійснення Уповноваженим та працівниками функцій щодо запобігання корупції;

9) процедура розгляду повідомлень викривачів, включаючи внутрішнє розслідування і накладення дисциплінарних стягнень;

10) норми професійної етики та обов'язки і заборони для працівників;

11) механізми запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;

12) обмеження щодо подарунків;

13) нагляд і контроль за дотриманням вимог Антикорупційної програми.

Реалізація положень вказаних антикорупційних програм є основою для розвитку корпоративної культури, заснованої передусім на нульовій терпимості до корупції в закладах вищої освіти із специфічними умовами. Подібна програма є край важливою складовою успіху у протидії всім проявам корупції у практичному функціонуванні цих закладів.

Важливою є наявність системи менеджменту протидії корупції в закладах вищої освіти із специфічними умовами, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. І саме антикорупційні програми націлені на формування такої системи. Вони надають можливість не допустити або знизити втрати від причетності їх працівників до отримання чи пропозицій неправомірної вигоди та інших корупційних практик, сприяють довірі в ділових відносинах, тим самим покращують їх репутацію.

Отже, запровадження практики розробки антикорупційних програм в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, а також цивільних юристів, психологів тощо, дозволяє запровадити в них ефективну систему запобігання і протидії корупції, що позитивно впливає на стан реалізації, покладених на них завдань.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.

2. Виявлення корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення: дії та наслідки // Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2017/december/issue-12/article-32753.html>.

3. Типова антикорупційна програма юридичної особи, затверджена рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.03.2017 № 75, (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 09.03.2017 za № 326/30194). URL: mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245198106&cat.

Михайленко Віра Володимирівна,

адвокат, кандидат на посаду судді
Вищого антикорупційного суду України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ В СВІТЛІ ЗАСАД І ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Найбільш знаковою подією юридичної реальності лютого 2019 року стало рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України, яким відповідну статтю визнано такою, що не відповідає Конституції України (далі – Рішення). Залишивши поза увагою питання винесення такого рішення саме на завершальному етапі створення Вищого антикорупційного суду України та за місяць до виборів Президента України, постфактум хотілося обговорити її диспозицію в ракурсі засад і завдань кримінального провадження.

Із змісту Рішення вбачається, що основні «претензії» Конституційного Суду України до статті 368-2 КК України полягають в тому, що:

- положення статті 368-2 КК України сформульовані так,

що сумніви стосовно законності підстав набуття особою у власність активів у значному розмірі можуть тлумачитися не на користь цієї особи та можуть розглядатися як підтвердження її незаконного збагачення, хоча відповідно до частини третьої статті 62 Конституції України «усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь». У зв'язку з цим, стаття не відповідає вимогам чіткості, точності й однозначності, а тому суперечить юридичній визначеності як складовій принципу верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України;

- в диспозиції статті 368-2 Кодексу поєднані матеріальні та процесуальні приписи, а останні – підтвердження чи непідтвердження доказами, доведеність чи недоведеність певного факту – не можуть бути складовою юридичної норми, яка передбачає кримінальну відповідальність;

- відсутність підтвердження доказами законності підстав набуття активів у власність не означає підтвердження незаконності цих підстав, а отже, й доведеності вини особи у незаконному збагаченні.

Якщо перший та другий посил ще можуть становити предмет дискусії, то відсутність підтвердження доказами законності підстав набуття активів не може свідчити про законність такого набуття з огляду на наступне. До об'єктивної сторони злочину, передбаченого вже нечинною ст. 368-2 КК України, включено набуття особою активів не в будь-якому, а у значному розмірі. Станом на час винесення рішення відповідно до п. 2 примітки до цієї статті це – одна тисяча неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 1 921 000,00 грн. Тобто мова йде, в першу чергу, про нерухоме майно, рухоме майно і корпоративні права значної вартості. І важко уявити собі ситуацію, при якій набуваючи відповідні активи, в учасників правочинів, відсутні відповідні підтвердження. Тут комплексом виникають питання оподаткування і декларування, адже відсутність підтвердження законності підстав набуття активів такої вартості по суті «звільняє» відповідну особу і від обов'язку оподаткування і декларування. Отже, цілком логічно і закономірно, що для певних категорій осіб, які добровільно прийняли на себе не

лише державні гарантії, а й певні обов'язки і обмеження, набуття активів сумою майже два мільйони гривень повинно бути законним, і відсутність підтвердження законності набуття не може бути навіть припущена; і лише за наявності відповідного підтвердження, незалежно від наявності кримінальної відповідальності, можна вважати що таке набуття є законним.

Повертаючись до першої тези щодо невідповідності статті 368-2 КК України презумпції невинуватості, слід звернутися і до інших засад кримінального провадження, серед яких найбільш дотичними є верховенство права, свобода від самовикриття, законність, змагальність, диспозитивність, забезпечення права на захист і безпосередність судового розгляду.

Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч. 2 ст. 8 КПК України). Таким чином, при встановленні кримінальної відповідальності та притягненні особи до неї в тому числі і за незаконне збагачення, слід звертатися і до правових позицій, вироблених у практиці Європейського Суду. Тим більше, що презумпція невинуватості, на неузгодженість з якою статті 368-2 КК України послався Конституційний Суд України, є ключовим положенням більш широкого права на справедливий суд в кримінальному аспекті (ст. 6 Конвенції) і одночасно його загальною гарантією.

Так, дійсно ст. 17 КПК України фактично дублює конституційну засаду презумпції невинуватості, яка є однією із загальних гарантій права на справедливий суд (пункт 2 ст. 6 Конвенції). Одним із приписів презумпції невинуватості є те, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Однак норма статті і не зобов'язувала особу, щодо якої є підозра у незаконному збагаченні, доводити свою невинуватість. Сполучення «законність підстав набуття яких не підтверджено доказами» не означає відповідного обов'язку підозрюваного, а свідчить про

встановлення законодавцем конкретної умови можливості настання кримінальної відповідальності. При чому тут як раз включаються кримінально-процесуальні механізми доказування – ст. 92 КПК України чітко регламентує, що обов'язок доказування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, покладається на слідчого, прокурора. Більше того, в цій умові проявляється кримінально процесуальна засада законності. Адже сучасне розуміння законності вже вийшло за межі звичної площини неухильного додержання вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Частина 2 ст. 9 КПК України покладає на представників сторони обвинувачення особливі обов'язки. Так, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Таким чином, абсолютно справедливим є твердження про те, що Конституційний Суд України у Рішенні виходив із припущення щодо можливого недостатнього професіоналізму сторони обвинувачення, намагаючись сформулювати «презумпцію неефективного досудового слідства» у справах, пов'язаних із незаконним збагаченням [1].

З урахуванням завдання і засад кримінального провадження, а також приписів, які регулюють процес доказування у кримінальному провадженні, обов'язок підтвердити законність підстав набуття активів належними, допустимими, достовірними і достатніми доказами визначений саме для сторони обвинувачення. Якщо ж під час досудового розслідування цей обов'язок буде виконуватися через перекладення обвинуваченням тягарю доказування, то така неефективність досудового слідства під час судового розгляду буде виправлена судом, зокрема, винесенням обвинувального

виroku або виходом за межі висунутого обвинувачення із застосуванням ч. 3 ст. 337 КПК України. Адже відповідно до засади безпосередності (ст. 23 КПК України) суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом.

Повертаючись до презумпції невинуватості, варто погодитися з тезою, що національне законодавство України не містить випадків, коли обов'язок доказування правомірно перекладається на сторону захисту. Разом з тим, з огляду на імплементацію міжнародних стандартів, слід звернути увагу не лише на ті рішення Європейського Суду, які фіксують абсолют презумпції невинуватості, а й на ті, в яких обов'язок підтверджувати або спростовувати певні факти/презумпції не розглядалося як її порушення.

Зокрема, в рішенні ЄСПЛ Грейсон і Барнем проти Сполученого Королівства» (Grayson and Barnham v United Kingdom) [2] розглядалося питання про конфіскацію активів осіб засуджених за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Законність отримання заявниками активів відповідно до національного закону перевірялася на двох рівнях. На першому етапі суд міг припустити, що все майно, яким володіла особа протягом попередніх шести років до її засудження, являло собою доходи від незаконної діяльності. Після цього тягар доказування (спростування цього припущення) переходив до особи, яка за принципом «більшої вірогідності» повинна була довести, що грошові кошти надходили із законного джерела. На другому етапі процедури на обвинуваченого покладался обов'язок довести, що сума його ліквідного майна є меншою за встановлену суму його доходів від торгівлі наркотиками. Розглядаючи скарги заявників на те, що в даному випадку мало місце обмеження презумпції

невинуватості, Суд не знайшов порушення пункту 2 ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ зазначив, що перехід тягаря доказування у справі про конфіскацію після винесення обвинувального вироку за злочин, пов'язаний з незаконним обігом наркотиків, не суперечить вимогам ст. 6 Конвенції.

«Обмеження презумпції невинуватості» шляхом покладення на обвинуваченого/засудженого обов'язку довести або спростувати певні факти визнано Судом сумісним з правом на справедливий суд також у рішеннях «Філіпс проти Сполученого Королівства» [3], «Фалк проти Нідерландів» (ухвала щодо неприйнятності) [4], «Фам Гванг проти Франції» [5], «Салабіаку проти Франції» [6] тощо. А у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» [7] Європейський Суд, розглядаючи відмову заявника під час арешту, допиту в поліції та на судовому розгляді пояснити свою присутність у будинку, вказав: на цьому тлі неможливо сказати, що виведення розумних висновків з поведінки заявника мало наслідком перекладення тягаря доведення з обвинувачення на захист, а отже, і порушення принципу презумпції невинуватості.

Розглядаючи кримінально-правову дефініцію незаконного збагачення з огляду на свободу від самовикриття, яка в контексті міжнародних стандартів є елементом права на захист, слід також звернутися до рішень ЄСПЛ, в яких містяться протилежні рішення КСУ висновки. Це, зокрема, рішення «О'Галлоран та Франціс проти Сполученого Королівства» [8], в якому Суд не погодився з твердженнями заявників про те, що нібито право зберігати мовчанку та право не свідчити проти самого себе є абсолютними правами, а пряме примушування проти волі осіб до вчинення таких дій руйнує підвалини цих прав. Будь-яке пряме примушування до вчинення цих дій теж, на думку Суду, не є порушенням Конвенції. Стосовно ж ч. 1 ст. 6 Конвенції Суд вказав, що справедливий судовий розгляд не є єдиним незмінним правилом, а залежить від обставин кожної окремої справи. У справі «Гефген проти Німеччини» [9] ЄСПЛ зазначив, що використання доказів, отриманих під примусом їх надати, не робить судовий розгляд несправедливим автоматично, хоча і створює сильну презумпцію

несправедливості. Нове визнання заявника під час судового розгляду відіграло суттєву роль при винесенні вироку; інші докази мали допоміжний характер і використовувалися виключно з метою підтвердження правдивості цього визнання... Що стосується можливості оспорення таких доказів, то національний суд міг за своїм розсудом виключити докази, отримані неналежним способом і оцінив всі пов'язані з цим інтереси в достатньо мотивованому вирокі. В особливих обставинах справи заявника, включаючи нагляд за ним, що мав місце після отримання викупу, і неспростовні докази, слід визнати допоміжний характер доказів, отриманих в результаті первісно визнання, для його засудження. Таким чином, право на захист у зв'язку з цим не зазнало шкоди.

Слід однак знову звернутися до верховенства права і наголосити, що у всіх рішеннях про притягнення заявників до відповідальності, ЄСПЛ оцінює весь судовий процес в комплексі (починаючи з моменту підозри і закінчуючи остаточним рішенням). І такий процес повинен в цілому відповідати критерію справедливості, а всі гарантії, передбачені ст. 6 Конвенції, на національному рівні повинні бути забезпечені.

Отже, закладений у статті 368-2 Кримінального кодексу України підхід створює рівновагу між інтересом держави в сфері боротьби з корупцією та правами підозрюваного/обвинуваченого, покладаючи на прокурора обов'язок довести вину особи, яку підозрюють/обвинувачують у вчиненні злочину, чим є незаконне збагачення, а особа може її спростувати [10]. Адже, кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав.

До цього слід додати засаду диспозитивності (ст. 26 КПК України), відповідно до якої сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у

спосіб, передбачених цим Кодексом. Тобто підтверджувати доказами законність набуття активів може, хоча і не зобов'язана сама особа, щодо якої є підозра у незаконному збагаченні, а забезпечення права на захист разом з іншими інститутами кримінального провадження створює відповідні можливості – надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Тому, на наш погляд, висновки щодо невідповідності статті 368-2 КК України презумпції невинуватості, а також критерію юридичної визначеності є надуманими. Засади кримінального провадження в даному випадку виступають необхідним утворюючим фактором, спроможним збалансувати суспільні інтереси у боротьбі з корупцією з демократичними ідеалами захисту прав конкретної людини в окремому кримінальному провадженні.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що ця доповідь не спрямована на критику рішення КС України; це – лише аналітика і коментар, які можливо врахувати при впровадженні наступної редакції криміналізації незаконного збагачення. Із визнанням неконституційною статті 368-2 КК України в редакції від 10.11.2015 в законодавстві України утворено вакуум щодо відповідальності за незаконне збагачення, який слід заповнити якомога скоріше. Адже, виникла ситуація, при якій Україна, з одного боку, взяла на себе відповідні «імплементатійні» зобов'язання криміналізувати незаконне збагачення як корупційне правопорушення, а з іншого – бачимо, що такі зобов'язання виконані неефективно. Дійсно, дефініція статті 368-2 КК України не була однозначно прийнятною юридичною спільнотою. Складність її опанування підтверджується не лише наявністю великої кількості наукових дискусій, а й тим, що в судах України перебувала незначна кількість кримінальних проваджень за цією статтею. А станом на сьогоднішній день щодо всіх осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності,

будуть винесені відповідні «відбілюючи» процесуальні рішення.

Визнання неконституційною статті 368-2 КК України утворило не лише правовий вакуум щодо криміналізації незаконного збагачення, а й певний процесуальний «колапс», адже процесуальне законодавство також виявилось неготовим до такого. Логічно, що за обставин визнання неконституційною норми, яка встановлює кримінальну відповідальність, порушене за цією нормою кримінальне провадження підлягає припиненню. Разом з тим, ст. 284 КПК України, яка регламентує закриття кримінального провадження, не містить такої підстави як визнання неконституційною статті закону про кримінальну відповідальність, якою встановлюється кримінальна відповідальність. Тобто тут виникає перша процесуальна проблема, яка свідчить про відсутність належної правової процедури, що декларовано одним із завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

Очевидно, що на стадії досудового розслідування для закриття відповідного кримінального провадження застосовним за аналогією є пункт 4 ч. 1 ст. 284 КПК України – набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою. Тобто прокурор або слідчий (якщо особі не повідомлено про підозру) виносить постанову про закриття кримінального провадження. Однак як бути з провадженням під час судового розгляду? Адже частина 2 ст. 284 КПК України містить лише три підстави, коли кримінальне провадження закривається судом (звільнення особи від кримінальної відповідальності; відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення; досягнення податкового компромісу). Більше того, частина 7 ст. 284 КПК України, яка встановлює обов'язки суду при виявленні обставин для закриття кримінального провадження під час судового розгляду, (!!!) містить прогалину щодо того, як повинен діяти суд, якщо під час судового розгляду виявлена обставина, передбачена пунктом 4 частини першої цієї статті. Пункт 4 в частині сьомій ст. 284 КПК України просто не згадується.

Зрозуміло, що в сучасних умовах реалізації принципу

верховенства права від суду, як кінцевого арбітра кримінального провадження, вимагається не лише «суха» функція автоматичного правозастосування. У викладеній концепції фактичного скасування кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, за відсутності відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, суду не залишається нічого іншого, як ухвалити виправдовувальний вирок, хоча таке з огляду на відсутність належної правової процедури, не буде відповідати завданням кримінального провадження.

Стаття 368-2 Кримінального кодексу України, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення, тобто після 26 лютого 2019 року в законі України про кримінальну відповідальність відсутній відповідний склад злочину, передбачений ст. 368-2 КК України в редакції від 10.11.2015. В силу приписів абз. 1 ч. 7 ст. 284 КПК України якщо обставини, передбачені пунктами 2 частини першої цієї статті (встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення), виявляються під час судового розгляду, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок. При чому ухваленню виправдувального вироку в цій ситуації притаманна не лише повна реабілітація особи, щодо якої є обґрунтовані підозри у незаконному збагаченні, а й всі інші правові і процесуальні наслідки, в тому числі отримання моральної і матеріальної компенсації.

Чи виконуються в такому випадку такі завдання кримінального провадження як захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження? При всій законності ухваленого виправдувального вироку (адже він формально відповідає вимогам закону), таке судове рішення не співвідноситься з принципом верховенства права, а також «гіпертрофує» права особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, на шкоду суспільному інтересу і завданням кримінального провадження.

На завершення слід додати, що стаття 20 Конвенції ООН проти корупції закликає Держави-учасниці розглянути

можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. Однак такий заклик пов'язаний з умовами дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи. На сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровано вже більше десятка законопроектів, спрямованих на закріплення в КК України незаконного збагачення в новій редакції. Тож при опрацюванні і впровадженні в Кримінальний кодекс України наступної редакції незаконного збагачення слід врахувати корупційний потенціал цього правопорушення, суспільний інтерес, необхідність в демократичному суспільстві, а також процесуальні механізми і спроможності розслідування та розгляду даного виду кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Окрема думка судді Конституційного Суду України Колісника В. П. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України.

2. Справа «Грейсон і Барнем проти Сполученого Королівства» (Case of Grayson and Barnham v United Kingdom) (заява № 19955/05) : рішення Європейського Суду з прав людини від 23.09.2008. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-88541>.

3. Справа «Філіпс проти Сполученого Королівства» (Case of Phillips v. the United Kingdom) (заява № 41087/98) : рішення Європейського Суду з прав людини від 30.11.2000. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5569>.

4. Справа «Фолк проти Нідерландів» (Case of Falk v. Netherlands) (заява № 66273/01) : рішення Європейського Суду з прав людини від 19.10.2004. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5734>.

5. Справа «Фам Гоанг» проти Франції» (Case of Pham Hoang v France) (заява № 13191/87) : рішення Європейського Суду з прав людини від 25.09.1992. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57791>.

6. Справа «Салаб'які проти Франції» (Case of Salabiaku v France) (заява № 10519/83) : рішення Європейського Суду з прав людини від 07.10.1988. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57570>.

7. Справа «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» (Case of John Murray v United Kingdom) (заява № 18731/91) : рішення Європейського Суду з прав людини від 08.02.1996. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57980>.

8. Справа «О'Галлоран і Фрабцис проти Сполученого Королівства» (Case of O'Halloran and Frabcis v. UK), (заяви № 15809/02 і № 25624/02) : рішення Європейського Суду з прав людини від 29.06.2007. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71024>.

9. Справа «Гефген проти Німеччини» (Case of Gefgen v. Germany) (заява № 22978/05) : рішення Європейського Суду з прав людини від 01.06.2010. HUDOC. European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117287>.

10. Розбіжна думка судді Сергія Головатого у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України (справа № 1-135/2018(5846/17) (Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019).

Азаров Юрій Іванович,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Корупція супроводжує людство з давніх часів. Ще закони Хамурапі (2 тис. років до н.е.) передбачали покарання за хабарництво. Натомість згубна дія цього ганебного явища відчувається в будь-якій країні світу незалежно від традицій або державного устрою. Не зважаючи на спроби протидії корупції на законодавчому рівні істотних змін антикорупційної ситуації ні в світі, ні в окремих державах не сталося.

Є думка, що натепер існують три моделі системної корупції: азійська (корупція – звичне суспільно-прийнятне культурне та економічне явище, пов'язане з функціонуванням держави); африканська (влада передається повністю групі основних економічних кланів, що домовилися між собою, і політичними засобами забезпечує надійність їх існування); латиноамериканська (потурання корупції дає можливість тіньовим і криміналізованим секторам економіки досягти могутності, порівняної з державною).

Корупція, як соціальне явище, притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі, жодна країна світу сьогодні не може оголосити себе вільною від неї. Лише у другій половині ХХ століття, коли боротьба з корупцією у низці країн була зведена в ранг державної політики, вдалося досягти мінімізації її впливу на окремі сфери життєдіяльності суспільства.

Удосконалення законодавчої бази у сфері боротьби з корупцією в багатьох державах світу стало поштовхом для розробки комплексу інших додаткових заходів організаційного, правового й інформаційного характеру.

Зокрема, в деяких державах затверджені національні

стратегії (доктрини, директиви, тощо) або програми у сфері боротьби з корупцією, які мають перспективний характер і передбачають здійснення комплексу організаційно-правових заходів щодо подальшого вдосконалення існуючої системи протидії корупції.

Важливу роль у боротьбі з корупцією відіграють національні програми по боротьбі з корупцією, прийняті урядами багатьох держав світу. Першочергову увагу в цих програмах приділено створенню механізмів і системи ефективного контролю, в тому числі і за роботою недержавних організацій і широкого спектру незалежних засобів масової інформації. З метою проведення ефективної політики у сфері боротьби з корупцією в більшості держав створені та діють спеціалізовані антикорупційні структури.

Сьогодні суспільство чекає від своїх обраних представників і державних посадових осіб поведінки, яка базується на більш високих стандартах, ніж проста повага до закону. Опитування громадської думки свідчить про низький рівень довіри населення до політиків і державних чиновників у посткомуністичних державах.

Україна, за даними міжнародної організації Transparency International, займає 146 місце за рівнем корумпованості серед 180 країн світу. Проблема боротьби з корупцією в Україні продовжує залишатися однією з пріоритетних. Рівень корупції в країні є однією з гострих проблем сучасності, так як є своєрідним термометром суспільства, показником його та морального стану і здатності державного апарату вирішувати завдання не в своїх власних інтересах, а в інтересах суспільства.

Аналіз міжнародно-правових документів свідчить про існування різних підходів до розуміння корупції й, відповідно, визначення механізмів боротьби з нею.

Деяким країнам, що входять до рейтингу найменш корумпованих, вдалося створити ефективний механізм боротьби з корупцією. Видається доцільним розглянути загальну характеристику принципів антикорупційної системи окремих зарубіжних країн.

Зокрема:

Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії. Високі стандарти громадянської поведінки у Великобританії є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією. Система антикорупційних механізмів тут врегульована на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був прийнятий ще в 1889 році, закони про попередження корупції – в 1906 і 1916 роках були реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони вимагають від посадових осіб доводити свою невинуватість.

Друга особливість – це надзвичайно висока роль громадської думки. Здебільшого громадські дебати пов'язані з вирішенням питань, що стосуються лобіювання та купівлі політичного впливу, проблем, створених зміною меж приватної і державної власності, морального клімату, хабарництва, зловживання службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби, тощо.

В англійському праві поняття «корупція» визначено досить вузько: це хабарництво або отримання винагороди чи іншого доходу в обмін на сприятливе рішення.

Безпосередньо корупційні процеси у Великобританії, так званий «Комітет Нолана», який засновано в жовтні 1994 року. Його зусилля зосередженні на основних ділянках громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; колишні міністри та інші посадові особи, працюючі в тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді, та інші аспекти громадського життя. За результатами роботи Комітету палата Громад парламенту вирішила призначити парламентського директора стандартів, заборонити протекцію та розголосити сторонні заробітки членів парламенту.

Британська правова система зобов'язує фінансистів повідомляти про всі підозрілі операції в правоохоронні органи. І якщо банкір цього не зробить, то його притягнуть до

кримінальної відповідальності як співучасника.

У рамках антикорупційної стратегії у Великобританії реалізується і програма затвердження принципів чесності та непідкупності в усіх сферах життя суспільства, зокрема на державній службі. У жовтні 1994 року був створений незалежний консультативний Комітет із стандартів (поведінки) в громадському (державному житті) під головуванням лорда Нолана. До складу Комітету увійшли 10 авторитетних громадських діячів, зокрема два члена парламенту.

До завдань Комітету входить: вивчення та оцінка норм поведінки всіх керівників громадських установ, включаючи всі дії, що відносяться до їх фінансової і комерційної діяльності, вироблення рекомендацій щодо покращення моральних критеріїв учасників «публічного життя». До їх числа були віднесені всі міністри, державні службовці, члени національного та Європейського парламентів, вищі чиновники неурядових громадських установ, представники місцевих властей.

У результаті, в 1995 році Комітет сформував сім принципів державної роботи чиновників:

некористолюбство – служіння тільки громадським інтересам, відмова від яких-небудь дій для досягнення матеріальних і фінансових вигод для себе, своєї сім'ї та друзів;

непідкупність – недопущення будь-якої фінансової або іншої залежності від зовнішніх осіб або організацій, які можуть вплинути на виконання офіційних обов'язків.

об'єктивність – неупереджене вирішення всіх питань.

підзвітність – відповідальність за вчинені дії перед суспільством і надання повної інформації в разі публічної перевірки;

відкритість – максимальне інформування суспільства про всі рішення і дії, їх обґрунтованість (при цьому скорочення інформації допустиме при необхідності дотримання вищих громадських інтересів);

чесність – обов'язкове повідомлення про свої приватні інтереси, пов'язані з громадськими обов'язками, вжиття всіх заходів для вирішення можливих конфліктів на користь громадських інтересів;

лідерство – дотримання принципів лідерства й особистого прикладу у виконанні стандартів громадського життя.

Федеративна Республіка Німеччина. Генеральна лінія німецького уряду в сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб у результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем.

Антикорупційна система Німеччини базується на 10 основних принципах:

1. Охороняти державну казну і конкуренцію за допомогою реєстру корупції.

2. Створювати стимули для нової етики підприємництва.

3. Забороняти посадовцям, звільненим зі служби за надання протекції, протягом п'яти років мати відношення до підприємництва.

4. Ліквідувати вади в законах.

5. Вести санкціонований контроль за телефонними розмовами.

6. Регулювати положення головного свідка шляхом пом'якшення покарання.

7. Покращувати кримінальне переслідування шляхом створення центрів по боротьбі з корупцією.

8. Забезпечувати широку гласність своєї діяльності.

9. Впроваджувати «телефон довіри».

10. Здійснювати контроль з метою попередження самозбагачення і зловживання суб'єктивним правом.

Сінгапур. У країні максимально спрощено процедуру прийняття рішень і усунуто можливість подвійного трактування законів, встановлено для всіх зрозумілі, прозорі правила, ліквідовано зайві адміністративні бар'єри для розвитку економіки.

Для контролю створено спеціальний орган – Бюро з розслідування корупції у вищих ешелонах влади, керівник якого безпосередньо звітує перед прем'єр-міністром.

Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією відрізняється суворістю і послідовністю, ґрунтуючись на «логіці в контролі за корупцією»: спроби викорінити корупцію повинні ґрунтуватися на прагненні мінімізувати або виключити

умови, що створюють як стимул, так і можливість схилення особи до вчинення корумпованих дій.

Виключення таких умов досягається за рахунок ряду антикорупційних принципів:

1. Оплата праці державних службовців згідно з формулою, прив'язаною до середньої заробітної платні успішно працюючих у приватному секторі осіб.

2. Контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи та борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні та розрахункові рахунки осіб, підозрюваних у порушенні Акту про запобігання корупції.

3. Велика суворість у справах про корупцію саме щодо високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету невідкупних політичних лідерів.

4. Ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Таким чином, враховуючи комплексну природу корупції, слід зосередитися на факторах впливу на це явище, як економічного так і іншого характеру, адже вони невід'ємні один від одного. Особливої уваги потребує розуміння конкретних проблем країни у поєднанні з досвідом боротьби з корупцією у зарубіжних країнах.

Список використаних джерел

1. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL:

<https://uspishnaukraina.com.ua/uk/strategy/69/244.html>.

2. Чубенко І.В. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. Вісник державної служби України. 2003. № 1. С. 81–87.

3. Уголовное право. Борьба с коррупцией в государственных органах Республики Казахстан: учебное пособие; под ред. Е.О. Алауханова. Алматы, 2008. 330 с.

4. Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією. URL: <https://uk.wikipedia.org>.

Бойко Олександр Васильович,
суддя Голосіївського районного суду
міста Києва

**РОЗГЛЯД СПРАВИ НЕЗАЛЕЖНИМ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНИМ
СУДОМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПРИ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД**

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Тобто, відповідно до конвенційних правил право на справедливий суд можливо реалізувати за умови, що кримінальне провадження буде розглядатися незалежним і безстороннім судом.

У зв'язку з цим, як вітчизняне законодавство, так і міжнародні стандарти приділяють належну увагу регулюванню питання незалежності суду. Зокрема, Основні принципи незалежності судових органів (схвалені Генеральною Асамблеєю ООН 1985 року) визначають, що судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її. При цьому, принцип незалежності судових органів дає судовим органам право і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін [1].

У вітчизняному законодавстві незалежність суду гарантована в ст. 126 Конституції України, де визначено, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Незалежність суду, як передумова реалізації права на справедливий суд, визначається і в Законі України «Про

судоустрій і статус суддів», де в ст. 6 закріплено, що здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади.

При цьому, незалежність судді забезпечується: 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; 2) недоторканністю та імунітетом судді; 3) незмінюваністю судді; 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборобою втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування; 10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 11) правом судді на відставку (ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [2].

В процесуальних кодексах вимога незалежності та безсторонності суду також знайшла своє закріплення. Так, в ч. 1 ст. 21 КПК України визначено, що кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Втім КПК України не зазначає, що слід розуміти під поняттями «незалежний» і «неупереджений» суд.

Враховуючи, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики

Європейського суду з прав людини (ч. 5 ст. 9 КПК України), слід звернути увагу на те, що для визначення того, чи може суд вважатися незалежним до уваги, окрім іншого, беруться такі критерії: спосіб, у який судді призначаються на посаду, та на який строк; існування захисних механізмів протидії зовнішньому впливу; і те, чи суд складає враження незалежного (Файндлей проти Великої Британії § 73). Окрім цього, практикою Європейського суду з прав людини встановлено, що у «незалежності суду» є два аспекти, суб'єктивний та об'єктивний. По-перше, суд має бути суб'єктивно незалежним, тобто у жодного із членів суду не має бути персональних упереджень або необ'єктивності. Персональна неупередженість презюмується, якщо немає доказів про протилежне. По-друге, суд має також бути неупередженим із об'єктивної точки зору, тобто ним мають надаватися достатні гарантії відсутності будь-яких обґрунтованих сумнівів у цьому відношенні (рішення у справі Кііскінен проти Фінляндії). Згідно із об'єктивним критерієм, особливо необхідно визначити, поза межами особистої поведінки суддів, чи немає підтверджених фактів, які могли б спричинити сумніви у неупередженості суддів (рішення у справі Клейн та інші проти Нідерландів § 191) [3].

Слід звернути увагу і на те, що КПК України оперує термінами незалежність та неупередженість суду, на відміну від положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та конвенційних стандартів, де йдеться про незалежність та безсторонність суду. Аналіз тлумачення понять «безсторонній» та «неупереджений» в словниках української мови дозволяє стверджувати, що ці слова є синонімами. Втім, використання різних термінів у законодавстві для позначення однієї і тієї ж юридичної характеристики не сприяє однозначності правозастосування. А тому вважаємо, що в ч. 1 ст. 21 КПК України слід використовувати термін «безсторонній».

Таким чином, незалежність і неупередженість суду є важливою передумовою запобігання корупції при реалізації права на справедливий судовий розгляд. Незалежність суду характеризується двома аспектами: суб'єктивний (у жодного із членів суду не має бути персональних упереджень; персональна неупередженість презюмується) та об'єктивний (наявні

достатні гарантії відсутності будь-яких обґрунтованих сумнівів).

Список використаних джерел

1. Основні принципи незалежності судових органів. Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>.

3. Незалежність та безсторонність суду в аспекті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: практика ЄСПЛ щодо України. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/152940499217.06.pdf>.

Галаган Олександр Іванович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Письменний Дмитро Петрович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор
заслужений юрист України

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Рівень корупції у суспільстві визначає ступінь цивілізованості держави. На жаль, в останні десятиліття в Україні так і не подолано таке ганебне явище як корупція. За даними глобальної антикорупційної неурядової організації Transparency International в індексі сприйняття корупції Україна у 2017 році зайняла 130 місце серед 180 держав світу.

Корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці та конституційному ладу України. Надзвичайно високий рівень корупції в Україні визнано не тільки вітчизняними та зарубіжними аналітиками,

експертами, громадськими та міжнародними організаціями, а й навіть представниками вищих органів виконавчої та законодавчої влади. Це явище негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корумповані дії все більше витісняють правові та, що найбільш небезпечно, з аномалії фактично перетворюються на норму поведінки.

Найнебезпечнішим різновидом корупції є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України). Це явище негативно впливає практично на всі сфери суспільного життя. Воно підриває авторитет демократичних інститутів держави, дезорганізує роботу органів влади та управління, дискредитує їх діяльність, негативно позначається на суспільній моралі, гальмує процес розвитку державності.

Проте на боротьбу з ним націлена державна антикорупційна політика, в тому числі кримінальна процесуальна. Вона визначає форму, процедуру реалізації норм кримінального права, а отже і кримінально-правову політику взагалі.

Вважаємо, що кримінальна процесуальна політика – це основана на правових засадах та нормах діяльність держави, яка направлена на вирішення з допомогою процесуальних засобів кримінально-правових конфліктів між особою та державою з метою забезпечення демократичності процесуальної форми судочинства.

Сучасна кримінальна процесуальна політика характеризується такими рисами: гуманізацією кримінального процесуального законодавства і практики його застосування; детальною регламентацією процесуальної діяльності як форми закріплення примату права в цій сфері; неухильне дотримання законності всіма уповноваженими суб'єктами; нормативне закріплення гарантій захищеності права особи, яка потрапила в сферу кримінального провадження; чітке закріплення процесуального статусу державних органів, службових осіб, а також громадян, які задіяні в сфері кримінального судочинства; чітке розмежування процесуальної компетенції уповноважених

суб'єктів; економія застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження; забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; встановлення і розвиток міжнародного співробітництва в кримінальній процесуальній сфері [1, с. 297].

Як вірно відзначає В.М. Трофименко, об'єктивізація кримінальної процесуальної політики здійснюється, перш за все, у законодавчому процесі, який віддзеркалює домінуючі на конкретному етапі розвитку держави підходи законодавця до розуміння сутності та основних завдань кримінального судочинства. Цей процес утворює зміст правотворчого рівня кримінальної процесуальної політики [2, с. 85].

Правове регулювання запобіганню корупції в Україні являє собою нормотворчу діяльність держави та інших компетентних інституцій щодо формування належної правової основи такому запобіганню шляхом законодавчого визначення напрямків такої попереджувальної діяльності суб'єктів та їхньої компетенції, а також порядку та методам практичної реалізації запобіжних заходів та інших особливостей організованої протидії корупційній злочинності [3, с. 13].

Боротьба з корупцією передбачає не тільки безпосереднє розслідування таких кримінальних правопорушень, а і встановлення причин та умов, що сприяли такому явищу та відповідне на них реагування з метою не повторення їх у майбутньому. На жаль, Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає такої діяльності слідчого, прокурора. На наш погляд, до нього бажано внести зміни, доповнивши окремою статтею, що передбачала б відновлення профілактичної функції слідчого, прокурора у разі встановлення під час проведення досудового розслідування причин і умов скоєння кримінального правопорушення. В цьому випадку слідчий, прокурор зобов'язані були б внести у відповідний державний орган, громадську організацію, установу, підприємство незалежно від форм власності або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. Про реагування на таке подання та вжиття відповідних заходів у місячний термін повідомляється особа, яка надіслала подання. У разі залишення подання без розгляду

слідчий, прокурор зобов'язані ужити заходів, передбачених ст.ст. 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Зазначимо, що неухильне дотримання і виконання кримінальних процесуальних норм, в тому числі, й тих, що направлені на виявлення та встановлення причин та умов, що сприяли корупційним злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є запорукою законності та обґрунтованості процесуальної діяльності.

Це означає, що усі кримінальні процесуальні інститути повинні бути соціально справедливими, а весь хід розслідування конкретного кримінального правопорушення проводитися таким чином, щоб не порушувати природних прав людини та сприяли їх повноцінному здійсненню.

На нашу думку, це є головним у сфері боротьби зі злочинністю взагалі, та, зокрема, в запобіганні корупції в Україні.

Список використаних джерел

1. Письменний Д. Кримінально-правова та кримінальна процесуальна політика України: поняття, співвідношення, реалізація. Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 2. 430 с.

2. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2016. 304 с.

3. Шевченко О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2012. 19 с.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Зростання масштабів і небезпеки корупції обумовлює необхідність глобальної реакції. Тому зазначену проблему потрібно вирішувати на міжнародному рівні спільними зусиллями. У цьому напрямі вже прийняті міжнародно-правові документи як універсального, так і регіонального характеру.

Першим глобальним документом стала Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [1]. Для України документ набрав чинності з 01 січня 2010 р.

У преамбулі до Конвенції зазначається, що корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею.

Цілями Конвенції є сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном.

Документ передбачив спеціальні заходи щодо запобігання корупції: створення в державах спеціального органу (органів) з протидії їй, прийняття Кодексів поведінки державних посадових осіб, створення належних систем державних закупівель та прозорості і звітності в управлінні державними фінансами, недопущення відмивання коштів.

У публічному секторі держави мають створювати,

підтримувати й зміцнювати такі системи приймання на роботу, набору, проходження служби, просування по службі та виходу у відставку державних службовців (інших державних посадових осіб), які ґрунтуються на принципах ефективності і прозорості та таких об'єктивних критеріях, як бездоганність роботи, справедливість і здібності; включають належні процедури підбору й підготовки кадрів для заняття державних посад; сприяють виплаті належної винагороди й установленню справедливих окладів з урахування економічного розвитку держави тощо. Також передбачені заходи стосовно судових органів та органів прокуратури.

У приватному секторі держави мають посилювати стандарти бухгалтерського обліку та аудиту.

Крім того, учасники Конвенції зобов'язалися криміналізувати окремі суспільно небезпечні діяння – підкуп національних державних посадових осіб, іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій, розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою, зловживання впливом, службовим становищем, підкуп у приватному секторі, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та ін.

Звернемо увагу, що розглянута Конвенція сформована з урахуванням багатосторонніх документів щодо запобігання корупції та боротьби з нею, у тому числі, Міжамериканської конвенції про боротьбу з корупцією, прийнятої Організацією американських держав 29 березня 1996 року, Конвенції про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу, прийнятої Радою Європейського Союзу 26 травня 1997 року, Конвенції про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах, прийнятої Організацією економічного співробітництва та розвитку 21 листопада 1997 року, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи 27 січня 1999 року, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи 4 листопада 1999 року, та Конвенції Африканського союзу про

недопущення корупції та боротьбу з нею, прийнятої главами держав й урядів Африканського союзу 12 липня 2003 року.

Отже, активізація регіонального співробітництва з протидії корупції обумовила прийняття міжнародних договорів у межах Ради Європи, Європейського Союзу, Африканського союзу, Організації американських держав, Організації економічного співробітництва та розвитку.

Розглянемо Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією [2] та Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією [3], які були прийняті Радою Європи у 1999 році. Учасниками цих документів можуть стати як європейські, так і неєвропейські держави.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією набула чинності для України з 01 березня 2010 року. У преамбулі до неї наголошується, що корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства.

Відповідно до глави II «Заходи, яких необхідно вжити на національному рівні» держави зобов'язуються криміналізувати у вітчизняних законодавства корупційні злочини, передбачивши відповідальність за співучасть у їх вчиненні та відповідальність юридичних осіб. Документ також передбачив створення спеціальних органів з протидії корупції, належну підготовку їх співробітників та фінансування, а також захист тих, хто повідомляє про корупційні злочини, та свідків, які дають показання. Конвенція врегулювала питання міжнародного співробітництва, взаємної допомоги та екстрадиції.

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією набула чинності для України з 01 січня 2006 р. Метою документа є передбачення державами-учасниками у своєму внутрішньому законодавстві ефективних засобів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду.

Конвенція передбачила заходи, яких необхідно вжити на національному рівні, питання міжнародного співробітництва та контролю за виконанням документа. Закріплено право для осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, на порушення судової справи з метою отримання компенсації за заподіяну шкоду, що може охоплювати матеріальні збитки, втрачену вигоду та немайнову шкоду. Передбачено строк позовної давності для компенсації шкоди не менше трьох років від дня, коли особа дізналася чи могла знати про її заподіяння або про здійснення корупційної дії та про особистість винної особи. Проте суд не розглядає позов після закінчення позовного строку тривалістю не менше десяти років від дня здійснення корупційної дії.

Контроль за виконанням положень Кримінальної та Цивільної конвенцій про боротьбу з корупцією здійснює Група держав проти корупції (ГРЕКО).

Зауважимо, що розглянуті конвенції є юридично обов'язковими документами. Вони передбачають заходи щодо запобігання та протидії корупції, криміналізації та забезпечення правопорядку, міжнародного співробітництва, повернення активів, надання допомоги та обміну інформацією.

На міжнародному та регіональних рівнях розробляють нові універсальні заходи з протидії корупції. Важливим є те, щоб кожна держава дотримувалася положень, що містяться в міжнародно-правових актах. Ми вважаємо за доцільне подальше проведення імплементації основних їх положень у вітчизняне законодавство України.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнар. док. від 31 жовтня 2003 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнар. док. від 27 січня 1999 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
3. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнар.

док. від 04 листопада 2003 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: [http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_102](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_102).

Ілляшенко Олексій Володимирович,
завідуючий відділом з питань дотримання
антикорупційного законодавства
Секретаріату Кабінету Міністрів України,
кандидат юридичних наук
Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ НОРМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ» В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Одним із важливих питань, яке потребує постійної уваги під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії корупції є практичне, а не формальне відношення до застосування деяких норм та вимог Закону України «Про запобігання корупції» [1] з боку державних органів, які не є спеціальними суб'єктами у сфері протидії корупції або правоохоронними органами.

Так, відповідно до статті 22 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) особам, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах.

Стаття 23 Закону передбачає наступне:

1. Особам, зазначеним у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності,

пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

2. Особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, можуть приймати подарунки, які відповідають загальноновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких подарунків не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які:

1) даруються близькими особами;

2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

3. Подарунки, одержані особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, підприємству, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

4. Рішення, прийняте особою, зазначеною у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і на ці рішення розповсюджуються положення статті 67 цього Закону.

У свою чергу, відповідно до статті 24 Закону з метою запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними:

1. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або

подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів:

- 1) відмовитися від пропозиції;
- 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

2. Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

У разі якщо майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок виявляє особа, яка є керівником органу, підприємства, установи, організації, акт про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка підписує ця особа та особа, уповноважена на виконання обов'язків керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації у разі його відсутності.

3. Предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

4. Положення цієї статті не поширюються на випадки одержання подарунка за наявності обставин, передбачених частиною другою статті 23 цього Закону [1].

Водночас законодавцем не передбачено зразок акту про

виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка, що в свою чергу покладає всю відповідальність на правильність дій щодо оформлення такого акту на керівників відповідних державних органів та уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції цих державних органів.

Крім цього, у випадку, коли особи, які склали акт не впевнені в тому чи є виявлені майно або грошові кошти неправомірною вигодою чи подарунком, або не встановлено хто може бути потенційним суб'єктом правопорушення чи кому з працівників державного органу вони призначались це може вплинути на неможливість встановлення спеціального суб'єкта у сфері протидії корупції, який відповідно до компетенції (слідності) повинен розглядати відповідні матеріали.

Також виникає питання щодо подальшої долі вилученого майна або грошових коштів, якщо вилучення відбувалось не відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу або Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Адже, якщо стаття 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) ККУ має на противагу статтю 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) ККУ [4], то ні Закон ні КУпАП, крім статті 172-5 (Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків) КУпАП, де суб'єктом правопорушення є особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» не передбачає адміністративну відповідальність фізичних осіб за пропонування або надання подарунка посадовій особі [3].

Так, вищезазначена проблема є актуальною, бо правильність дотримання виконання вимог статті 24 Закону можливо б було використовувати під час перевірки посадових осіб на доброчесність, а також неврегульованість цього питання може створювати корупційні ризики для посадових осіб під час прийняття рішень в процесі оформлення знайденого майна або грошових коштів, їх вилучення та подальших дій з ними.

Це пов'язано також з тим, що відповідно до розділу 3 засад державної антикорупційної політики в Україні

(Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, затверджених Законом України від 14.10.2014 № 1699-VII одним із завдань у сфері запобігання корупції було визначене наступне.

Істотно зміцнити резистентність публічної служби проявам корупції, а також довіру до неї з боку громадян можуть перевірки на доброчесність: імітація ситуацій, подібних тим, що виникають у повсякденній діяльності публічного службовця, з метою перевірки доброчесності поведінки службовця за певних обставин. Такі перевірки повинні проводитися з метою забезпечення професійної непідкупності, запобігання корупції серед публічних службовців, перевірки дотримання ними своїх посадових обов'язків, етичних стандартів поведінки, виявлення, оцінки та усунення чинників, що призводять до корупції. У той же час такі перевірки можуть мати характер провокації надання неправомірної вигоди і тому не можуть бути підставою для початку кримінального провадження. З метою забезпечення дотримання прав людини у зв'язку з проведенням таких перевірок порядок їх проведення слід визначити законом.

Тому, підпунктом 5 пункту 3 розділу 3 передбачалось прийняти закон про проведення перевірок публічних службовців на доброчесність, у якому передбачити правила та порядок проведення таких перевірок, гарантії законності та контролю, наслідки проведення (заохочення або притягнення до дисциплінарної відповідальності), а також те, що такі перевірки не є негласними слідчими діями, їх результати не можуть використовуватися у кримінальному процесі як засоби доказування, за їх результатами кримінальне провадження не відкривається. Передбачити також у Кримінальному кодексі України положення про те, що не є провокацією на отримання неправомірної вигоди використання спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції ситуації, за якої у суб'єкта вже виник умисел на давання чи отримання неправомірної вигоди [2].

Водночас вищевказані зміни до законодавчих актів, передбачені Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» прийнято не було.

Отже багато проблемних питань виникає у зв'язку з відсутністю єдиного тлумачення вимог законодавства, суб'єктивним, а іноді і формальним підходом до прийняття певних рішень, що призводить до недотримання принципу невідворотності покарання для порушників, а головне до моральних і матеріальних збитків громадян, у зв'язку помилковими діями чи бездіяльністю державних органів (більшість питань регулюються методичними рекомендаціями та роз'ясненнями, а не нормативно-правовими актами).

Отже головним завданням держави залишається захист прав та законних інтересів громадян, а також підтримання довіри до діяльності відповідних державних інституцій збоку суспільства.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 р. Відомості Верховної Ради. 2014. № 46. Ст. 2047.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 1 вересня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Калька Іван Зіновійович,

детектив п'ятого відділу детективів
третього підрозділу детективів Головного
підрозділу детективів Національного
антикорупційного бюро України

**ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ**

Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) – новий орган у правоохоронній системі України, створений після Революції Гідності для очищення влади від корупції заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави.

Відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» Національне бюро є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Згідно з ч. 5 ст. 216 КПК України детективи Національного бюро здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, що визначені у зазначеній частині статті (спеціальний суб'єкт злочину, розмір предмета злочину або завданої ним шкоди або вчинення злочину щодо визначеного переліку службових осіб).

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. У своїй роботі детективам Національного бюро доводиться стикатись з потужною протидією зі сторони високопоставлених корупціонерів, які в тому числі задля

уникнення кримінальної відповідальності покидають територію України. Таким чином, з метою виконання завдань кримінального провадження у кримінальному процесі України запроваджено інститут спеціального досудового розслідування кримінальних проваджень.

В газеті «Урядовий кур'єр» 23.11.2018 директором Державного бюро розслідувань Романом Трубою повідомлено про початок діяльності Держбюро розслідувань із 27.11.2018. Саме з цієї дати втратили чинність положення п. 20-1 Перехідних положень КПК України щодо тимчасової додаткової регламентації здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних проваджень (in absentia).

Від цієї дати спеціальне досудове розслідування (in absentia) здійснюється виключно у відповідності до глави 24-1 КПК України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 297-1 КПК України спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, вичерпний перелік яких передбачено у вказаній частині статті, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про вихід з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю» від 04.02.2015 № 44 Україна вийшла з Угоди про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю, учиненої 22 травня 2009 року в м. Астані та втратила можливість використовувати можливості міждержавного розшуку.

Отже, органу досудового розслідування для ініціювання перед слідчим суддею питання про здійснення спеціального досудового розслідування необхідна наявність двох умов, а саме: підозрюваний, крім неповнолітнього, переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук.

Верховний Суд України в постанові від 19.03.2015 у справі № 5-1ксл15, окрім іншого зазначив, що під ухиленням від слідства або суду слід розуміти будь-які умисні дії, вчинені

певною особою з метою уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, що змушує правоохоронні органи вживати заходів, спрямованих на розшук і затримання правопорушника (нез'явлення без поважних причин за викликом до слідчого або суду, недотримання умов запобіжного заходу, зміна документів, які посвідчують особу, зміна зовнішності, перехід на нелегальне становище, перебування в тайнику, імітація своєї смерті тощо). Особою, яка ухиляється від слідства або суду, визнається відома цим органам особа (що підтверджується матеріалами кримінальної справи) як така, що вчинила певний злочин і здійснила дії з метою переховування місця свого перебування від слідства або суду. Давність персоніфікована, у зв'язку з чим про ухилення особи від слідства можна говорити лише тоді, коли слідство проводиться щодо конкретної особи. Зупинення перебігу строку давності можливе тільки щодо певної особи, обізнаної про те, що стосовно неї проводиться слідство.

Відповідно, не визнається такою, що ухиляється від слідства або суду, невідома правоохоронним органам особа, яка вчинила злочин і переховується після цього, а також особа, хоч і відома компетентним органам, але причетність якої до вчинення злочину на момент її зникнення ще не встановлено.

При з'ясуванні, які дії особи мають визнаватись юридично значущим (а не просто фактичним) ухиленням від слідства або суду, треба враховувати, крім усього іншого, кримінально-процесуальний статус особи. Це має бути особа, яка в установленому порядку визнана підозрюваним або обвинуваченим та яка зобов'язана з'являтися до правозастосовних органів за викликом, перебувати в межах їх досяжності. Зазначена особа усвідомлює, що в неї вже виник юридичний обов'язок постати перед слідством або судом, однак вона ухиляється від виконання такого обов'язку. Разом з тим на особу, яка вчинила злочин, законодавством не покладається обов'язок самовикриття, а тому, якщо вона до моменту виникнення вказаного обов'язку, в порядку реалізації конституційного права на свободу пересування, змінила місце свого проживання (навіть і з метою уникнення кримінальної відповідальності), про юридично значуще ухилення від слідства

говорити не можна.

Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Зі змісту даної норми закону випливає, що такий розшук може бути державним, міждержавним, міжнародним. Особа оголошується в міжнародний розшук після або одночасно з оголошенням в державний розшук. За наявності підтвердження відомостей про виїзд розшукуваної особи з України міжнародний розшук оголошується негайно. Міжнародний розшук не замінює собою міждержавний розшук в межах певного кола держав і може здійснюватися паралельно з ним.

Крім цього, КПК України не містить поняття «міжнародний розшук», а рішень Конституційного Суду щодо його офіційного тлумачення немає.

Отже, чинний КПК України не визначає, якими саме доказами має бути доведено, що особа перебуває у будь-якому із видів розшуку, однак регламентує, що про оголошення розшуку (державного, міждержавного, міжнародного) має бути винесена органом досудового розслідування відповідна постанова (ч. 2 ст. 281 КПК України).

Фактично ж дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваної особи в міжнародний розшук, її скерування з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (РА Укрбюро Інтерполу) та внесення відомостей про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань і є початковим етапом перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України, а будь-яких інших документів, зокрема, довідки Інтерполу, витягу з бази Інтерполу тощо, зазначена норма закону не вимагає. Так, під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні постановою детектива Національного бюро підозрювану Ж. було оголошено в міжнародний розшук та скеровано відповідні матеріали до

Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

Вказану позицію органу досудового розслідування щодо оголошення міжнародного розшуку підозрюваного постановою детектива (слідчого) та скерування відповідних матеріалів до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України підтримано колегією суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду у справі № 11-сс/824/523/2018 від 29.10.2018.

При цьому в Україні продовжує діяти Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена наказом від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2, в якій визначено, що міжнародний розшук здійснюється з використанням каналів та можливостей Інтерполу.

Водночас необхідно врахувати, що вказана інструкція розроблялась та була затверджена ще в період дії КПК України 1960 року, а тому її положення є застарілими та потребують внесення змін у відповідності до норм кримінального процесуального законодавства, які діють на даний час.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що детективам Національного бюро та слідчим інших органів досудового розслідування для ініціювання питання стосовно здійснення спеціального досудового розслідування необхідно довести, що особа, якій належним чином повідомлено про підозру, усвідомлює свій юридичний обов'язок з'явитись на виклик до детектива (слідчого), однак вона ухиляється від виконання такого обов'язку та оголошена постановою детектива (слідчого) в міжнародний розшук (шляхом винесення та скерування такої постанови з відповідними матеріалами до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України та внесення відомостей про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань).

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальну відповідальність за незаконне збагачення в Україні ввели в 2015 році в рамках виконання Плану дій з візової лібералізації ЄС, також було включена в меморандум співпраці з Міжнародним валютним фондом. Основна ідея щодо криміналізації незаконного збагачення полягає в тому, щоб усунути вимогу щодо доведення зв'язку між діями державної посадової особи та вигодою, надалі отриманою за такі дії. Передбачає покарання за «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами» і «передачу нею таких активів будь-якій іншій особі». Але, 27 лютого Конституційний Суд України оприлюднив рішення про визнання неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України (незаконне збагачення) [2]. Конституційний Суд визнав неконституційним притягнення до кримінальної відповідальності чиновників за незаконне збагачення, оскільки суд дійшов висновку, що стаття про незаконне збагачення не відповідає вимогам чіткості, точності й однозначності, суперечить таким конституційним принципам, як захист від самозвинувачення, презумпція невинуватості, право на справедливий судовий розгляд і рівність сторін, принцип законності, принцип “non bis in idem” і принцип відсутності зворотної сили в часі.

Конституційний Суд вказав, що конституційні приписи щодо презумпції невинуватості і неприпустимість залучення особи до відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів повинні застосовуватися в рівній мірі до всіх осіб і Конституція України не допускає звуження або скасування цих гарантій щодо

окремих категорій осіб. У конституційному поданні стверджується, що стаття 368-2 КК України порушує право особи вважатися невинною, оскільки перекладає тягар доказування зі сторони обвинувачення на обвинуваченого і тому порушує свободу від самозвинувачення – конституційне право, передбачене статтями 62 та 63 Конституції України [1].

Головний мінус цього, що Рішення КС означає, що всі кримінальні провадження в частині, що стосується незаконного збагачення, будуть закриті, а також і можуть бути закриті справи, які вже слухаються в суді, а на даний час детективи НАБУ розслідують факти незаконного збагачення на загальну суму понад півмільярда гривень в межах 65 кримінальних проваджень. Серед осіб, походження статків яких викликає питання на предмет законності джерел походження – чимало суддів, прокурорів, народних депутатів, колишніх та чинних керівників органів державної влади. Це справи голови Держаудитслужби (обвинувачується у незаконному збагаченні на майже 10 млн грн), військового прокурора сил АТО (майже 3 млн грн незаконного збагачення), судді з Луганщини (понад 13 млн грн), міністра інфраструктури (понад 4 млн грн). Поновити розслідування стосовно фігурантів всіх 65 кримінальних проваджень в разі повернення відповідної статті до КК буде неможливим, адже закон не має зворотної сили.

Подібні суперечки щодо нібито неконституційності редакції статті мали місце і у Литві. Однак, розглянувши це питання, литовський Конституційний Суд визнав норму «Незаконного збагачення» такою, що відповідає Основному Закону держави. Зазначимо, що ця норма у Литві набагато жорсткіша за українську редакцію. Її дія поширюється не лише на фізичних, а й на юридичних осіб. Зокрема, стаття передбачає, що особа, яка на основі речового права володіє майном вартістю понад 500 мінімальних розмірів прожиткового мінімуму (понад 19,5 тис. євро) і знала або повинна була знати, що дане майно не могло бути придбане за рахунок законних доходів, підлягає покаранню у формі штрафу або арешту, або тюремного ув'язнення на строк до 4 років з обов'язковою конфіскацією власності.

Представники «Антикорупційної ініціативи

Європейського союзу в Україні» (EUACI) розкритикували скасування статті КК про незаконне збагачення чиновників, оскільки, у конституційному поданні не досліджуються сутність та релевантність відповідних правових принципів щодо норми Кримінального кодексу, яка заперечується, а також не проводиться поглиблений аналіз відповідної прецедентної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) або іноземної конституційної практики за аналогічною статтею, вказавши, що вона насправді не зобов'язує підозрюваного доводити свою невинуватість. Йдеться про те, що стаття 368-2 КК не вимагає від обвинуваченого надавати будь-які пояснення та не зобов'язує в прямій формі обвинуваченого надавати інформацію і підсудний має право, але не зобов'язаний надавати пояснення щодо походження активів, про незаконність яких стверджує обвинувачення. Положення Кримінального кодексу як таке не встановлює будь-якого тягаря доведення щодо надання доказів і це регламентується виключно правилами кримінального провадження. На думку авторів висновку *amicus curiae*, основна ідея криміналізації незаконного збагачення полягає в тому, щоб усунути вимогу щодо доведення зв'язку між діями державної посадової особи та вигодою, надалі отриманою за такі дії. Оскільки кримінальна відповідальність за незаконне збагачення застосовується саме до діянь, пов'язаних із набуттям активів у власність, а не до обставин, що призвели до набуття цих активів у власність (як зазначено у конституційному поданні). Це означає, що брак доказів на користь обґрунтованого збільшення активів становить достатню ознаку для виникнення кримінальної відповідальності. Кримінальне переслідування за незаконне збагачення не потребує одночасного переслідування за предикатний злочин, тобто для того, щоб у межах останнього положення настала кримінальна відповідальність, потребується лише відсутність обґрунтування суттєвого збільшення активів, а не вчинення обвинуваченим інших конкретних злочинів чи правопорушень. Щодо *amicus curiae*, згаданий елемент незаконного збагачення – збільшення активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами – достатньо чітко проглядається з формулювання

частини 1 статті 368-2 КК: це положення може тлумачитися як таке, що передбачає настання кримінальної відповідальності, лише тоді, коли доведено, що збільшення активів у значному розмірі не могло статися з використанням законних доходів. Статтю 368-2 КК слід тлумачити в світлі інших положень КК, що встановлює загальні правила застосування кримінального права в часі і за результатами такого тлумачення немає підстав стверджувати, що визначення незаконного збагачення передбачає застосування закону зі зворотною силою.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 1 вересня 2001 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

Кроловецька Олена Сергіївна,

старший детектив — керівник четвертого відділу детективів другого підрозділу детективів Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Однією із найбільш значущих подій в юридичному світі останнього місяця є визнання Конституційним Судом України такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), статті 368-2 КК України, якою передбачена кримінальна відповідальність за незаконне збагачення.

Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення у тій чи іншій формі існує в Кримінальному кодексі України майже 10 років. Історії виникнення, трансформації диспозиції статті 368-2 КК України присвячено роботи М.І. Хавронюка, П.П. Андрушка, Д.О. Гарбазея тощо.

Як зазначає Д.О. Гарбазей, отримання доходів від

протиправної діяльності завжди було незаконним, а тому актуальним в умовах зростання ролі організованої злочинності та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Уперше ідея криміналізації незаконного збагачення виникла в американському законодавстві як спроба здійснювати контроль за відмиванням грошових коштів [2, с. 84].

У Європейських міжнародних правових актах щодо боротьби з корупцією до 2003 року не містилося визначення такого діяння, як незаконне збагачення, і лише у Конвенції ООН проти корупції (31.10.2003) з'явилась ст. 20 «Незаконне збагачення». У свою чергу, в Керівництві для законодавчих органів щодо виконання Конвенції ООН проти корупції, визнання незаконного збагачення злочином було визнано корисним у низці юрисдикцій.

Варто зауважити, що Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), так само, як і Організація економічного співробітництва та розвитку, Світовий банк та Європейський парламент (зокрема, у своїй Резолюції про корупцію та права людини в третіх країнах) вважають кримінальне переслідування за незаконне збагачення однією з взірцевих практик боротьби з корупцією, оскільки не потребує доведення того, що корупційна обробка дійсно сталася, замість цього дозволяючи суду робити висновки з того факту, що посадовець має статки незрозумілого походження, які не могли бути отримані з законних джерел [1, с. 11]. Проте специфіку виконання рішень міжнародних інституцій ООН добре демонструють результати імплементації різними країнами ст. 20 (незаконне збагачення) Конвенції ООН проти корупції.

Наприклад, Швейцарія відповідно до ст. 20 Конвенції, внесла в кримінальний кодекс правило доведення правомірності доходів осіб, які є учасниками злочинної організації або підтримують її діяльність. Будь-яких змін, пов'язаних з положеннями ст. 20 Конвенції, не вносилося в італійське законодавство. В Іспанії, Норвегії, США, Швеції питання про введення в національне законодавство поняття «незаконне збагачення» було визнано недоцільним [4; 6].

Як зазначає О. Харитонова, США відповідно до Індексу

сприйняття корупції за 2018 рік входять до двадцятки країн-лідерів у боротьбі з корупцією. США ратифікували Конвенцію ООН проти корупції із застереженнями, однак підкреслили відданість цілям конвенції і відзначили, що мають широкий набір механізмів для боротьби з корупцією, можуть ухвалювати федеральні закони про переслідування officials за хабарництво та неправомірну вигоду, встановлювати правопорушення, пов'язані з корупцією, наприклад, ухилення від сплати податків, шахрайство, відмивання грошей тощо. Що ж до незаконного збагачення, то американський підхід полягає у його використанні як інструменту кримінального чи цивільного переслідування за неподання фінансової звітності разом з обвинуваченням в ухиленні від сплати податків. Отже, незаконне збагачення використовується як інструмент розслідування корупції в Сполучених Штатах (L. Susanti) [21].

Бельгія, Данія, Нідерланди, Фінляндія, Франція не вносили у національне законодавство додаткових правових актів, пов'язаних з реалізацією ст. 20 Конвенції, оскільки існуюча в цих державах нормативна база є досить детальною, чіткою та повністю забезпечує механізм притягнення до кримінальної відповідальності приватних і юридичних осіб, винних у незаконному збагаченні. У Федеративній Республіці Німеччина, Польщі та Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії ст. 20 Конвенції ООН проти корупції не імplementована до національного законодавства. Попри це, у членів парламенту Великої Британії існує обов'язок реєструвати бізнес-інтереси, подарунки та прояви гостинності, отримані в їхньому становищі, вартість яких є вищою від встановленої. У той же час, Литовською Республікою згадана норма імplementована шляхом додавання окремої статті (ст. 189-1) до Кримінального Кодексу Литовської Республіки [4; 6].

Приведення положень Кримінального кодексу України щодо злочинів, пов'язаних з незаконним збагаченням, у відповідність до положень Конвенції ООН проти корупції вимагав Контракт для України з розбудови держави, що діяв між ЄС та Україною у 2014–2015 роках та програми фінансування МВФ для України. Саме з метою приведення

українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у 2014 році була переглянута диспозиція статті 368-2 КК України.

Однак у своєму Рішенні від 26.02.2019 Конституційний Суд України дійшов висновку, що стаття 368-2 Кодексу не відповідає вимогам чіткості, точності й однозначності, а тому суперечить юридичній визначеності як складовій принципу верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України, не узгоджується з конституційними принципами презумпції невинуватості (ч. ч. 1, 2, 3 статті 62 Конституції України) та неприпустимості притягнення особи до відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції України) [20].

Враховуючи, що рішення Конституційного Суду України є остаточним та не підлягає перегляду, слухним є запитання про те, що далі.

Станом на момент підготовки цих тез у парламенті зареєстровано 1 основний та 10 альтернативних законопроектів щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, сім з яких проаналізовані М.І. Хавронюком, який дійшов висновку, що вони надзвичайно ускладнюють збирання доказів незаконного збагачення, а деякі взагалі унеможливлюють це [7].

Так, відповідно до Проекту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110 від 28.02.2019 пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 368-5 такого змісту: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі» [8]. Альтернативний проект Закону № 10110-1 від 01.03.2019 майже повністю повторює зміст основного проекту [9].

У свою чергу, проектом Закону № 10110-2 від 05.03.2019 запропоновано встановити кримінальну відповідальність за володіння, користування особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активами у значному розмірі, вартість яких значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, набуття у власність або передача нею будь-якій іншій особі таких активів. Під такими активами розуміються грошові кошти або інше майно, майнові права, інші об'єкти декларування, доходи від них або здійснені нею видатки, розмір (вартість) яких більш ніж на одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) перевищує доходи особи відповідно до останньої поданої нею декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції» [10].

Дещо співзвучною є конструкція норми, запропонованої у законопроекті № 10110-8 від 14.03.2019 (Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у власність активів, вартість яких значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею таких активів будь-якій іншій особі), проте значним перевищенням є сума, що в півтора і більше рази перевищує розмір доходів, зазначених у деклараціях особи за відповідний період [15].

У законопроекті № 10110-3 від 05.03.2019 йдеться про набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів у значному розмірі, які не могли бути отримані законним шляхом, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі. У свою чергу, під неможливістю отримання особою активів, набутих законним шляхом, розуміється відсутність у особи законних доходів та/або майна, отриманого в законний спосіб та без порушення обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», які б дозволили цій особі набути такі активи [11].

У законопроекті № 10110-4 від 06.03.2019 зазначено про набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна,

вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна іншим особам. Значним перевищенням, на думку авторів, є сума, що в два або більше рази перевищує розмір доходу за відповідний період та активів, зазначених в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданій особою у порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції» [12].

Майже аналогічною є диспозиція, викладена у законопроекті № 10110-5 від 12.03.2019, однак під такими активами розуміються грошові кошти, інші об'єкти декларування або доходи від них, вартість яких більш ніж на 1 тисячу НМДГ перевищує доходи особи, отримані без порушень обмежень та заборон, передбачених Законом України «Про запобігання корупції» [13].

Дещо доповнена конструкція цієї статті пропонується у законопроекті № 10110-10 від 14.03.2019, де йдеться про набуття відповідною особою активів, вартість яких значно перевищує доходи (більше 1 тисячі НМДГ), одержані такою особою із законних джерел та законність підстав набуття яких така особа не може підтвердити доказами, а так само передача нею таких активів третім особам [17]. Законопроектом № 10110-7 від 13.03.2019 запропоновано встановити відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, її близькою особою у власність активів у значному розмірі (понад 1 тисячу НМДГ) без законних на те підстав, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [14].

У законопроекті № 10110-9 від 14.03.2019 міститься інша конструкція, а саме – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або її близькими родичами та/або членами сім'ї у власність активів у значному розмірі (понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб), якщо вона знала або могла знати, що такі активи не могли бути набуті з використанням законного доходу особи, її близьких родичів та/або членів сім'ї або осіб, які відчували такі активи, а так само передача особою, членами її сім'ї та/або її близькими родичами таких активів будь-якій

іншій особі [16].

Законопроектом № 10110-11 від 14.03.2019 запропоновано встановити кримінальну відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність або володіння активів або доходів від активів у значному розмірі, великих та особливо великих розмірах, вартість яких перевищує її задекларовані доходи та близьких осіб (більш ніж на 1, 2 або 5 тисяч НМДГ відповідно перевищують підтверджені доходи та наявні грошові кошти), а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [18].

І, нарешті, законопроектом № 10110-12 від 15.03.2019 пропонується встановити кримінальну відповідальність за умисне набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів, вартість яких значно перевищує законні доходи такої особи та членів її сім'ї (понад 1 тисячу НМДГ), а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [19].

Слід зазначити, що висновками Головного науково-експертного управління вищезазначені законопроекти рекомендовано повернути на доопрацювання, а 18 березня до парламентського комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності надійшов лист від послів США та ЄС, а також представництва Міжнародного валютного фонду з проханням про відкладення розгляду всіх законопроектів про незаконне збагачення у зв'язку з їх невідповідністю вимогам міжнародних стандартів, у тому числі Конвенції ООН проти корупції [4].

Викладене свідчить про необхідність додаткового ґрунтовного обговорення зареєстрованих законопроектів про незаконне збагачення із залученням науковців та практиків, міжнародних та українських експертів, напрацювання удосконаленого проекту відповідно до міжнародних зобов'язань нашої держави, у тому числі відповідно до Конвенції ООН проти корупції, а також відповідно до положень Конституції України та основних принципів правової системи України.

Список використаних джерел

1. Висновок AMICUS CURIAE щодо відповідності Конституції України статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: https://euaci.eu/ua/what-we-do/resources/vysnovok-amicus-curae-on-constitutional-court?fbclid=IwAR0rCIGO9WbKLXWF9avfUFbLmxqE_gC20pgYwQPPHtZ1AP0QC_8zsGgFmBY.

2. Гарбазей Д. О. Незаконне збагачення: міжнародно-правовий аспект. Альманах міжнародного права. 2014. Вип. 4. С. 84–94.

3. ЕС, США и МВФ раскритиковали все законы о незаконном обогащении. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/03/18/7209498/>.

4. Імплементация рішень комітетів ООН в національні правові системи та міжнародний контроль за процесом імплементатії / Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/implementatsiya-rishen-komitetiv-onn-v-natsionalni-pravovi-systemy-ta-mizhnarodnyj-kontrol-za-protsesom-implementatsiji/>.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнар. док. від 31 жовтня 2003 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

6. Криміналізація незаконного збагачення у ФРН, Великій Британії, Литві та Польщі. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <http://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/3.pdf>.

7. Після рішення КСУ: варіації на тему незаконного збагачення. URL: <https://www.dw.com/uk/a47909672>.

8. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення № 10110 від 28.02.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65587.

9. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та

Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-1 від 01.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603.

10. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-2 від 05.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65634.

11. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-3 від 05.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65635.

12. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-4 від 06.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65638.

13. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-5 від 12.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65656.

14. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-7 від 13.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65666.

15. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-8 від 14.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65679.

16. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-9 від 14.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65685.

17. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-10 від 14.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65686.

18. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-11 від 14.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65687.

19. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення №10110-12 від 15.03.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65692.

20. Рішення Конституційного Суду України №1-п/2019 від 26.02.2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України // Конституційний Суд України : офіц. веб-сайт. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2627>.

21. Харитонova О. Рішення КСУ щодо незаконного збагачення: корозія аргументації. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/184657_rshennya-ksu-shchodo-nezakonnogo-zbagachennya-korozya-argumentats?fbclid=IwAR3jtylyS5in0V3ykbOqVDt97wIiYTVIxnZ_joTmr5gSIfuWGSf3u5VHZ0A.

Кубарева Ольга Володимирівна,
старший викладач кафедри кримінального
процесу Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Комплексний підхід до проблеми протидії корупції передбачає детальний аналіз та дослідження цього явища у кожній із сфер сучасного суспільного життя. Запобігання корупції є, передусім, формою захисту основних прав громадян. В даному випадку мова йде про одне з найважливіших політичних прав людини та громадянина, реалізація якого формує органи законодавчої влади та місцевого самоврядування.

Корупція у сфері реалізації виборчого права є різновидом політичної корупції, яка починається саме з виборів. Це пояснюється тим, що вибори формують політичну еліту суспільства, здійснюють відбір політичних лідерів, які, в свою чергу, визначатимуть основні напрями зовнішньої та внутрішньої політики держави, здійснюватимуть керівні функції.

Як свідчить практика, сьогодні виборчий процес супроводжується різноманітними формами корупційних технологій: нелегальним фінансуванням виборчих кампаній, зокрема використанням для фінансування передвиборчої агітації інших коштів, крім коштів Державного бюджету України; посадовими зловживаннями під час агітації, а саме залученням працівників бюджетних установ до ведення передвиборчої агітації та застосування до них адміністративного тиску з метою вплинути на результати голосування; пропозиціями зняти свою кандидатуру за гроші; підкупом представників влади та членів виборчих комісій всіх рівнів; втручанням органів влади у роботу виборчих комісій; адміністративним тиском на виборців, конкурентів-кандидатів, виборчі комісії різного рівня та органи Національної поліції; впливом на органи досудового розслідування та судову владу;

дестабілізацією ситуації в регіонах України шляхом штучного створення конфліктних ситуацій із застосуванням насильства, проведенням замовних акцій протесту та масового підкупу виборців та ін. Кожна з наведених форм характерна для відповідного етапу виборчого процесу.

Очевидною причиною гальмування запобіганню політичній корупції у цій сфері є правовий чинник, який полягає у недосконалоості чинного виборчого законодавства та його постійній зміні перед початком виборчої кампанії.

Безперечно пріоритетом розвитку виборчого законодавства України є створення цілісної системи гарантування конституційних виборчих прав громадян України відповідно до системи міжнародних стандартів виборчого права. Науковці, політики, громадські діячі констатують той факт, що саме прийняття Виборчого кодексу усуне проблеми політичної корупції під час виборів, аргументуючи тим, що такий кодекс відмінить змішану і запровадить пропорційну виборчу систему, що врегулює питання підкупу, прозорість виборчих фінансів; вирішить проблему щодо голосування внутрішньо-переміщених осіб на місцевих виборах; вирішить ряд питань щодо неможливості фальсифікацій на виборах та ін. Отже формат такого кодексу має бути настільки прогресивним, що шляхом уніфікації виборчих процедур, кодифікації всього виборчого законодавства України зробить вибори і референдуми чесними та прозорими і, тим самим, усуне всі наявні прогалини та недоліки, які дають можливість для корупційних маніпуляцій під час виборів.

На нашу думку, певною мірою інструментом запобігання політичній корупції під час виборів можна вважати участь міжнародних спостерігачів у виборчому процесі. Так, станом на 19 березня 2019 року Центральна виборча комісія зареєструвала 967 офіційних спостерігачів від 11 міжнародних організацій та 10 іноземних держав на чергових виборах Президента України 31 березня 2019 року [1].

Безумовно, міжнародне спостереження за виборами є важливим елементом механізму забезпечення чесності та прозорості виборів, виявлення та запобігання порушенням у сфері реалізації виборчого права. Але говорити про абсолютну

ефективність діяльності міжнародних спостерігачів не можна, через те, що названі суб'єкти можуть виявити тільки зовнішні порушення законодавства в контексті визначеної проблеми, та їм недоступні приховані корупційні зловживання. Крім того, міжнародні спостерігачі приймають активну участь не на всіх етапах виборчого процесу, а лише на етапах голосування і підрахунку голосів. Передвиборна агітація практично залишається поза їх увагою.

Не применшуючи значення перелічених інструментів запобігання корупції, на наше переконання, особливої уваги заслуговує протидія у формі неупередженого, повного та об'єктивного розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів проти виборчих прав громадян, притягнення до відповідальності не тільки виконавців корупційних технологій, а і організаторів схем підкупу, чи осіб, на користь яких організовувалися злочинні «піраміди підкупу», фальсифікації результатів голосування та ін.

Варто наголосити, що з початку передвиборчої кампанії виборів Президента України станом на 18.03.2019 до Національної поліції надійшло понад 3,3 тисячі повідомлень про порушення у виборчій сфері. Слідчі підрозділи розпочали 175 кримінальних проваджень за фактами правопорушень, пов'язаних з виборчим процесом. Зокрема, 73 кримінальні провадження стосуються порушень виборчого законодавства, а ще 102 кримінальні провадження – пов'язані із проведенням виборчої кампанії. Здебільшого зазначені факти пов'язані з незаконною агітацією та підкупом виборців [2].

При цьому необхідно враховувати досвід досудового розслідування та судового розгляду досліджуваних кримінальних правопорушень, вчинених під час попередніх виборчих кампаній. Так, за даними досліджень громадянської мережі «Опора» до суду надійшло лише близько 5% кримінальних проваджень щодо злочинів проти виборчих прав громадян на парламентських виборах 2014 року, а понад 77% – було закрито через відсутність складу кримінального правопорушення. Разом з тим, вивчення судової практики вказує на наявність тенденції щодо покарання безпосередніх виконавців злочинів проти виборчих прав громадян та

відсутність виявлення і притягнення до відповідальності організаторів незаконних технологій на виборах. До прикладу, в одному з кримінальних проваджень, розглянутих судом, до відповідальності було притягнуто особу, яка за згоду голосувати на підтримку кандидата видала 24 громадянам по 100 гривень, при цьому ініціатора таких дій не було встановлено. До осіб, які безпосередньо брали участь у незаконних діях під час парламентських виборів, застосовувалися м'які види і розміри покарання, порівняно з максимально можливим [3].

Отже, вирішення проблеми запобігання корупції у сфері виборів безперечно передбачає удосконалення виборчого, кримінального, кримінального процесуального законодавства, адже корупція відсутня там, де усунена можливість для маніпуляцій, а є контроль і система покарань.

Список використаних джерел

1. Офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій // Центральна виборча комісія : офіційний веб-сервер. URL: <http://www.cvk.gov.ua>.

2. Прес-реліз про найбільш резонансні злочини та події на 18.03.2019 р. // Національна поліція : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua>.

3. Звіт. Розслідування злочинів, пов'язаних із виборчим процесом 2014 р. // Громадянська мережа ОПОРА : [сайт]. URL: <https://www.oporaua.org>.

Лупало Олександр Анатолійович,
професор кафедри адміністративного права
і процесу Національної академії внутрішніх
справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Серед центральних питань Закону України «Про запобігання корупції» законодавець визначив поняття «подарунку», а також обмеження щодо його отримання. Як зазначено у роз'ясненнях Мініюсту України «Одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» для України питання неправомірності подарунків є вкрай актуальним, адже в багатьох випадках з метою вирішення питань у власних інтересах подарунки передаються публічному службовцю особами:

- які зацікавлені в певних офіційних діях установи, в якій працює службовець;
- які ведуть бізнес або розраховують на ведення бізнесу з цією установою;
- які здійснюють певні види діяльності, що регулюються відповідною установою;
- на інтереси яких може вплинути виконання чи невиконання службовцем своїх посадових обов'язків та інше [2].

Однак, поняття «подарунку» на перший погляд не викликає сумнівів, але в практичній діяльності залишає за собою багато складнощів, а й інколи неправильного застосування.

З метою чіткого відмежування неправомірної вигоди від подарунку законодавець у ст. 3 зазначеного Закону термін «подарунок» визначив як «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою

мінімальної ринкової». Однак, на нашу думку, не згрупував всі ознаки у цьому визначенні. Лише після прочитання ст. 23 Закону стає зрозумілим, що подарунок має ще одну обов'язкову ознаку за якою вважається подарунком, коли «відповідає загальноновизнаним уявленням про гостинність». Зазначене відокремлення ознак подарунку створило підстави для неоднозначного його тлумачення та призводить до певних ускладнень практичного розмежування від неправомірної вигоди. У зв'язку з цим, застосування зазначених положень потребує деяких роз'яснень та уточнень, зокрема:

По-перше, порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків має розцінюватись як передбачене ст. 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відмежовуючи останній від складу злочину, описаного в ст. 368 КК, треба виходити з того, що: по-перше, у згаданій статті КУпАП говориться про порушення певних обмежень, а не заборон. Однак, ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» забороняє особам «безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе або близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: а) у зв'язку зі здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; б) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи».

З урахування сказаного й правової норми, закріпленої в ч.2 ст. 9 КУпАП, заборона щодо одержання службовою особою забороненого подарунку має класифікуватися за ст. 368 КК – за наявності всіх ознак складу злочину, передбаченого цією статтею КК (зокрема за відсутності малозначності діяння). Таким чином, отримання керівником подарунку на день народження від підлеглих може призвести до кримінальної відповідальності, що за сучасних уявлень про гостинність виступає занадто суворю [1].

По-друге, поняття подарунку певною мірою суперечить Цивільному кодексу України. Так, згідно зі ст. 718 ЦК «дарунок – це рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, нерухомі речі та майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути в майбутньому» [3]. Більш того, ст. 717

цього Кодексу визначено, що за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Таким чином, відповідно до ЦК України не можна вважати подарунком, якщо він продається за ціною нижче ринкової.

По-третє, поняття «гостинність» взагалі не є правовою категорією і жоден нормативний акт визначення даного поняття не закріплює. Це поняття може тлумачитися з урахуванням загальних принципів діяльності державних службовців чи посадових осіб місцевого самоврядування, обстановки дарування, приводу, з якого надається дарунок, національних традицій та вимог до певної події, закріплення певних правил щодо дипломатичного протоколу, етикету та ряду інших чинників [5].

Гостинність - це те, що повинно сприйматися у конкретній обстановці сторонами саме як міра дотримання правил етикету, а також за умови, що такі дарунки не впливатимуть на прийняття особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, окремими прирівняними до них особами неправомірних рішень або не створюватимуть враження, що це може впливати на їхні рішення під час виконання службових обов'язків [2].

У ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» закріплено словосполучення «уявлення про гостинність», а не принципи чи норми гостинності. З такого формулювання не можливо встановити чіткі межі «гостинності», адже цьому поняттю характерні динамізм і ситуативність тлумачення, а також майновий стан дарувальника чи обдарованого. Все це може призвести й до протилежного негативного ефекту.

Зрозуміло, що «загальноновизнані уявлення про гостинність» – це те, що повинно сприйматися у конкретній обстановці сторонами саме як міра дотримання правил етикету, що не пов'язане з раніше вчинюваними службовцем діями чи прийнятими рішеннями, діями, які державний службовець вчинить на прохання даруючої особи, а також відсутність відносин прямого підпорядкування між особами. Тобто, подарунок не повинен стосуватися виконання особою своїх

службових повноважень.

Більш того, Законом України «Про державну службу» не передбачено такий вид заохочення як нагородження «цінним подарунком». Більш того, застосування поняття «цінного подарунку» не передбачено й Законом України «Про запобігання корупції». Таким чином, вважаємо, що застосування такого виду заохочення державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування суперечить чинному законодавству і є протиправним.

На нашу думку, однозначне тлумачення та розуміння закону виступає важливим принципом нормотворчої діяльності. У зв'язку з цим необхідно чітко визначити тлумачення «уявлення про гостинність» та межі його застосування.

По-четверте, у зв'язку з застосуванням поняття «гостинність» завжди поставатиме і питання щодо його розумних (допустимих) меж. Для з'ясування допустимих меж, яким повинен відповідати подарунок, можемо використовувати надані законодавцем у ч. 2 ст. 23 Закону України критерії, а саме, що вони допустимі: «якщо вартість таких дарунків не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки». На нашу думку, розмір такого подарунку виходить за межі «загальновизнаного уявлення про гостинність» та виступає певним приводом «зацікавленості» щодо використання службових повноважень особи, якій зроблено такий подарунок. Відповідно до ст. 51 Закону України «Про державну службу» «мінімальний розмір посадового окладу групи 9 у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міст обласного значення, не може бути менше двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року» [4]. Таким чином, після такого подарунку працівник буде позбавлений пів місяця свого фінансового забезпечення на існування. І, навпаки, отримавши такий подарунок службовець може подумати про

можливість порушення своїх повноважень. Щодо більш жорсткого обмеження отримання подарунків дотримуються і в країнах ЄС. Так, у ФРН службовець має право отримати подарунок вартість якого не перевищує 10 євро, а в деяких штатах США 35 доларів [1].

Вищевикладене дозволяє запропонувати внести зміни та доповнення в Закон України «Про запобігання корупції» в яких обмежити розмір подарунку у розмірі 0,25 прожиткового мінімуму працездатної особи.

Однак такі обмеження не стосуються близьких осіб та не застосовуються у випадку одержання загальнодоступних знижок на товари чи послуги, виграші, призи, премії, бонуси (ч. 2 ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції»).

Якщо ж особою було прийнято рішення на користь особи, від якої він чи його близькі особи отримали подарунок, то воно вважається таким, що прийнято в умовах конфлікту інтересів, і на це рішення розповсюджуються положення ст. 67 Закону України «Про запобігання корупції» (ч. 4 ст. 23 цього Закону). На відміну від подарунка, отримання неправомірної вигоди за будь-яких умов є протиправним і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Посадова особа у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, невідкладно повинна відмовитися від пропозиції, за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію, залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників, та письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника або керівника відповідного органу установи чи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Такі ж дії слід вчинити і в тому випадку, коли посадова особа у своєму службовому приміщенні виявила або отримала майно, що може бути неправомірною вигодою або подарунком. При цьому складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації, представником уповноваженого підрозділу (уповноваженою особою).

Однак законом не передбачено порядку дій посадових осіб у випадку, коли така особа, виявила залишене майно, що може бути неправомірною вигодою або подарунком за місцем проживання посадової особи, його близьких осіб, зокрема, в салоні автомобіля чи на прибудинковій території.

Передача коштів може відбуватися і шляхом відкриття особових рахунків на ім'я посадової особи, переведення коштів на рахунки, поповнення їх чи рахунків на мобільні телефони, непогодженої оплати за надані послуги. Ми вважаємо, що і в цих випадках посадова особа повинна невідкладно письмово повідомити про виявлений факт безпосереднього керівника або керівника відповідного органу установи чи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Зазначене положення також потребує внесення змін та доповнень до Закону України «Про запобігання корупції».

Згідно з ч. 5 ст. 24 Закону України «Про запобігання корупції» у випадку наявності у посадової особи сумнівів щодо можливості одержання ним подарунка він має право письмово звернутися для одержання консультації з цього питання до уповноваженого підрозділу, який надає відповідне роз'яснення.

На нашу думку, посадова особа за будь-якої найменшої підозри повинна відмовитися від подарунка, який може призвести до корупційних дій.

Список використаних джерел

1. Лупало О.А., Рокотянська А.С. Деякі питання теоретико-правових засад визначення встановлених законом правопорушень щодо одержання подарунків. Забезпечення прав і свобод людини засобами адміністративного права: матеріали науково-практичного семінару / ред. колегія : О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, О.К. Волох. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2017. С. 15–21.

2. Одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : роз'яснення Міністерства юстиції України, 2011.

3. Методичні рекомендації з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, та прирівняних до них осіб / Національне агентство з питань запобігання корупції, 2016.

4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. (чинне законодавство з 01.05.2016 р.). Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2016. 88 с.

5. Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет : підручник [2-ге вид., виправл.]. Київ: «Знання», 2012. 262 с.

Міленко Тетяна Олексіївна,
член Правління Громадської організації
«Всеукраїнський центр протидії корупції та
сприяння правоохоронним органам
«Антикорупційна ініціатива»

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ

Корупція, як соціальне явище, присутня у всіх політичних та економічних системах. Вона має свої історичні витоки і соціальні передумови. Державну владу та її представників (чиновництво) завжди супроводжувала ознака корупційності.

Шарль Монтеск'є писав: «Відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямку, доки не досягне належної їй межі».

Жодна із країн світу не мала і не має повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги і прояви, а також її можливості, що визначаються ставленням до неї держави і суспільства.

Як зазначається у Резолюції 8-го Конгресу ООН «Корупція у сфері державного управління»: «проблеми корупції у державній адміністрації носять загальний характер і... хоч вони особливо згубно впливають на країни з уразливою економікою, цей вплив відчувається у всьому світі».

Разом з тим навіть поверховий аналіз свідчить, що питання про сутність та види корупційних правопорушень вирішується у законодавстві України та інших країн неоднаково.

Це обумовлено різним розумінням сутності корупції, різновидів її проявів, відсутністю чітких та однозначних критеріїв віднесення тих чи інших правопорушень до категорії корупційних.

Так, спеціальними законами окремих країн дається класифікація корупційних злочинів та їх перелік.

Наприклад, Закон Румунії від 08.05.2000 № 78 «Про попередження, виявлення та покарання фактів корупції» розділяє:

- злочини корупції (ст. 254-257 КК Румунії: дача, отримання хабара; зловживання службовим становищем, отримання неналежних доходів та злочини, передбачені спеціальними законодавчими актами);

- злочини, які знаходяться у прямому зв'язку з корупцією (підробка документів, «відмивання грошей», контрабанда, ухилення від сплати податків, приховування майна, отриманого в результаті злочину, торгівля людьми з метою проституції та ін.).

Кримінальне законодавство деяких країн прямо вказує на корупційний характер окремих складів злочинів. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки (ст. 303) передбачає відповідальність за такий злочин, як корупція, а Кримінальний кодекс Республіки Молдова (ст. 189-4) – за недотримання посадовою особою вимог закону про боротьбу з корупцією та протекціонізмом.

Кримінальні кодекси окремих країн та їх спеціальні закони щодо протидії корупції передбачають вчинення злочину посадовою особою як обставину, що обтяжує відповідальність.

Відповідно до Закону Румунії від 08.05.2000 № 78 «Про попередження, виявлення та покарання фактів корупції» до обставин, які обтяжують покарання, відносять скоєння злочину в інтересах злочинної організації, угруповання або з метою впливу на хід переговорів, зміст міжнародних комерційних угод, міжнародні інвестиції.

Передбачає збільшення покарання і Кримінальний кодекс Франції, використовуючи як обтяжуючу обставину «вчинення злочинів публічною посадовою особою при виконанні або у зв'язку з виконанням своїх повноважень або обов'язків».

Корупція є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. Вона негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

Її суспільна небезпечність полягає у тому, що вона:

- підриває авторитет держави, порушує встановлений порядок здійснення повноважень її посадовими і службовими особами;

- завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством та розвитку ринкових відносин, сприяє криміналізації та тінізації економіки, живить організовану злочинність;

- суттєво обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина;

- ускладнює відносини з іншими державами і всією міжнародною спільнотою.

У широкому розумінні протидія корупції – це система заходів політичного, правового, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, спрямованих на зменшення обсягів корупції, зміну характеру корупційних проявів, обмеження взаємовпливу корупції та соціальних процесів, збільшення ризику для осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, нейтралізацію дії та усунення чинників корупції, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції, притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень осіб до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь.

На нашу думку, необхідно створити таку систему суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців, усіх громадян стане соціально престижною і вигідною.

Запобігання корупційним проявам у кожній окремо взятій країні проводиться по різному, в залежності від політичного, правового, економічного стану держави.

Так, Фінляндія, Канада, Данія та деякі інші країни доволі таки успішно борються з корупційними проявами за рахунок розвинутої нормативно-правової бази, прозорості, звітності і

відповідальності влади, а також широкої підтримки суспільства. За даними міжнародної недержавної організації «Трансперенсі Інтернешнл», вказані країни були виділені як найменше корумповані держави світу.

Зосередимо увагу на законодавстві Фінляндії. Ця країна, як член ЄС, являється стороною всіх основних нормативних документів Євросоюзу з питань боротьби з корупцією. Однак імплементація європейських законів до національної правової системи здійснюється Фінляндією послідовно і обережно. Головним принципом цього процесу є органічне об'єднання національного законодавства з загальноєвропейським, з мінімально можливими змінами першого. Фінськими законодавцями закладені принципи упередження корупції вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, які визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину.

Українська «модель» протидії корупції увібрала достатній набір засобів по попередженню корупції, випробуваних і добре відомих в світі. Разом з цим, досвід показує, що ефективність стратегії боротьби з корупцією визначається не кількістю пропонованих заходів, а їх якістю, тобто здатністю реально впливати на ситуацію та змінювати її. І це головна проблема для України, яка повинна бути вирішена, перш за все, у базовому законі «Про запобігання корупції», який органічно з'єднав у собі заходи по попередженню корупції, а також комплекс питань цивільно-правової, фінансової, адміністративної та кримінально-правової відповідальності за скоєння корупційних правопорушень та злочинів з урахуванням їх тяжкості, суспільної небезпеки та встановлення більш зважених санкцій за корупційні діяння.

Що стосується впровадження міжнародного досвіду в антикорупційне законодавство України, то слід зазначити, що не всі вимоги антикорупційних конвенцій, стандартів і рекомендацій західних експертів можуть бути з легкістю імplementовані в національне законодавство і знайти своє практичне застосування в Україні. Наприклад, це стосується питання проведення кримінальної відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення. Вітчизняна правова доктрина, як відомо, такий вид відповідальності юридичних

осіб взагалі не сприймає, та і практично реалізувати таку ідею у сучасних умовах в нашій країні неможливо і недоцільно, так як принципи індивідуальної і винної відповідальності є важливими досягненнями людської цивілізації, від яких не варто відмовлятися, навіть враховуючи деякі міжнародно-правові рекомендації і багатий, але недостатньо однозначний зарубіжний досвід притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. За злочини кримінальну відповідальність повинні нести конкретні фізичні службові особи, винні у вчиненні злочину. В іншому випадку до кримінальної відповідальності будуть притягуватись рядові працівники, які ніяким чином не впливали на прийняття і реалізацію протизаконних рішень керівників.

Принципово важливим тут є розуміння того, що саме масова корупція в наших умовах унеможливорює побудову здорового громадянського суспільства. Адже якщо практика корупції стає суцільною і всеохоплюючою, і, що ще гірше, усвідомленою, то зрозуміло, що катастрофічно не вистачатиме і вже зараз не вистачає тих, хто мав би показувати особистий приклад правильної правомірної поведінки; тих, хто з нею (корупцією) повинен боротися.

В сьогоденнішніх українських реаліях корупція становить особливу небезпеку саме як сфера масових зловживань, як практично усталена норма поведінки, що проявляється не тільки в структурі органів державної влади, а поширюється на все суспільство, всі верстви населення і відбивається таким чином на всіх показниках суспільного розвитку, політичній обстановці. Крім того, корупція негативно впливає не тільки на внутрішні відносини, але й на формування міжнародного іміджу нашої держави, негативно відбивається на інвестиційній привабливості та показниках ВВП.

Саме корупція є головним гальмом соціально-політичного та економічного розвитку держави, оскільки створює подвійні стандарти поведінки і підриває довіру громадян до держави, суспільних інститутів та діючих правових норм. Як наслідок, корупційна практика слугує джерелом моральної безпринципності, цинізму і правового нігілізму, призводить до поширення у суспільстві як

кримінального мислення, так і поведінки, а це, у свою чергу, відбивається на економіці і політиці.

Таким чином, на даному етапі основними проблемами боротьби з корупцією є (залишаються):

- відсутність реальної реалізації на практиці політичної волі вищого керівництва держави;

- хронічна недосконалість як нормативно-правової бази, так і невиконання прийнятих законів;

- недосконалість системи державних і громадських інститутів;

- недостатній рівень як матеріального забезпечення державних службовців і працівників правоохоронних органів, так і контролю за їхніми видатками;

- відсутність як цілісної (узгодженої) системи моніторингу корупції, так і об'єктивних показників ефективності боротьби з нею;

- неналежний стан правової культури населення, тощо.

Першочергові заходи, необхідні для ефективної боротьби з корупцією, мають бути спрямовані на:

- незалежність та неупередженість судової гілки влади;

- підконтрольність й підзвітність державних інститутів (в особі конкретних чиновників) громадськості і парламенту, як органу представницької демократії;

- відкритість і прозорість (гласність) прийняття управлінських рішень на всіх рівнях державної влади та місцевого самоврядування, крім виключного переліку випадків, передбачених законом;

- можливість участі громадськості у прийнятті управлінських рішень, шляхом громадського обговорення найбільш резонансних з них і ефективного врахування громадської думки.

На думку багатьох вітчизняних і закордонних експертів, дослідників цього явища, повне знищення корупції малоімовірно, так само як і цілковите викорінення злочинності як такої. Однак прагнути цього, і працювати в цьому напрямку, для того щоб зменшити вплив корупції, принаймні на прийняття управлінських рішень – це більш ніж реальне завдання для досягнення якого ми з вами, власне, й покликані

працювати. Зупинити подальше поширення корупції та подолати її негативні наслідки, перейшовши в подальшому до більш ефективної боротьби з нею та поступового зменшення її рівня, можливо лише за умови злагоджених і послідовних дій всіх державних інституцій, міжнародної співпраці і, за наявності необхідної політичної волі найвищого керівництва держави, яку ми сьогодні маємо, сподіваємось, що так і станеться у найближчому майбутньому...

Моргун Надія Сергіївна,

завідувач кафедри досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

Литвинчук Олександр Іванович,

доцент кафедри досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ,
адвокат,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ

Як відомо, рішенням Конституційного Суду України № 1-р/2019 від 26.02.2019 визнано неконституційною статтю 368² Кримінального кодексу України, яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, тобто за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передачу нею таких активів будь-якій іншій особі.

У цьому рішенні Конституційний Суд України зазначив, що законодавчим формулюванням складу такого злочину, як незаконне збагачення, не можна: покладати на особу обов'язок підтверджувати доказами законність підстав набуття нею у власність активів, тобто доводити свою невинуватість; надавати стороні обвинувачення право вимагати від особи підтвердження доказами законності підстав набуття нею у

власність активів; уможливлювати притягнення особи до кримінальної відповідальності лише на підставі відсутності підтвердження доказами законності підстав набуття нею у власність активів [1].

Разом з тим, така резонансна подія не залишилася непоміченою суспільством, а рішення Конституційного Суду бурно обговорювалося в засобах масової інформації, соціальних мережах та на різних публічних заходах, адже воно фактично паралізувало роботу антикорупційних органів, стало своєрідним кроком назад у антикорупційній реформі держави.

За інформацією Національного антикорупційного бюро України, детективи цього органу розслідували факти незаконного збагачення на загальну суму понад півмільярда гривень в межах 65 кримінальних проваджень [2]. Рішення Конституційного Суду означає, що всі кримінальні провадження в частині, що стосується незаконного збагачення цих осіб, будуть закриті. Так само як і справи, які вже слухаються в суді.

Намагаючись виправити ситуацію, наскільки це можливо, Президент України та народні обранці вже внесли на розгляд Верховної Ради України більше десяти законопроектів із новою редакцією статті КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне збагачення.

Так, у проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення» від 28.02.2019 № 10110, який внесено Президентом України, незаконним збагаченням запропоновано вважати: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі» [3].

На наш погляд, така інтерпретація статті взагалі не дозволить правоохоронним органам притягнути особу, яка збагатилася незаконним шляхом і придбала на отримані гроші

певні активи, до кримінальної відповідальності. Як приклад, державний службовець неодноразово отримував неправомірну вигоду (хабарі), та купив на зібрані таким чином гроші елітний будинок. У цьому випадку незаконним будуть факти отримання ним грошей, проте право власності на будинок набувається в порядку, встановленому чинним цивільним законодавством, шляхом укладання договору купівлі-продажу, посвідченого нотаріально. Відповідно ж до ч. 2 ст. 328 ЦК України, право власності вважається набутих правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Проаналізуємо також альтернативний законопроект від 01.03.2019 № 10110-1, внесений народним депутатом України Каплінім С. М. Диспозицію статті 368⁵ (Незаконне збагачення) КК України в ньому запропоновано викласти в такій редакції: «Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав, в тому числі, значне збільшення активів, яке перевищує її законні доходи, за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі» [4].

У цьому проекті знову зустрічається сумнівна з точки зору правозастосовної практики ознака збагачення, як «набуття активів без законних на те підстав». Крім того, у примітках до запропонованої статті 368⁵ КК України пояснюється, що є набуттям активів у значному розмірі, однак не визначено меж значного збільшення активів, з якої настає кримінальна відповідальність.

Ми не будемо аналізувати всі законопроекти, які покликані відновити караність незаконного збагачення, зазначимо лише те, що вони містять ряд суттєвих недоліків, які, в кращому випадку, перетворюються на «їжу» для адвокатів-захисників, а то і зовсім зроблять відповідну статтю Кримінального кодексу України «мертвою» нормою.

Уважаємо, що основною ознакою незаконного збагачення повинна стати явна невідповідність набутих особою,

уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів його доходам, отриманим із законних джерел. Залишається лише законодавчо визначити межі цієї невідповідності. За такого формулювання принцип презумпції невинуватості не буде порушено, оскільки правоохоронні органи зможуть самостійно встановити розмір доходів чиновника, а також вартість придбаних ним чи переданих іншим особам активів, та порівняти їх між собою.

Одночасно слід зазначити, що на цей час поспішати із прийняттям нової редакції статті, яка б передбачала кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, не варто, оскільки дія нової норми не буде розповсюджуватися на ті діяння, які виникли до набуття нею чинності. Отже «спастися» кримінальні провадження, які доведеться закривати через втрату чинності статті 368² КПК України, вже не можливо. Тому, для створення ґрунтовної правової основи боротьби із корупційними кримінальними правопорушеннями варто спочатку провести відповідні публічні обговорення, а також створити робочі групи із залученням науковців, працівників органів досудового розслідування, прокуратури, суду з метою напрацювання відповідних змін до законодавства.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України № 1-р/2019 від 26.02.2019 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68>.

2. Скасування статті про незаконне збагачення – крок назад в антикорупційній реформі України // Національне антикорупційне бюро України : офіційний веб-портал. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/skasuvannya-statti-pro-nezakonne-zbagachennya-krok-nazad-v-antikorupciyniy-reformi-ukrayiny>.

3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 28.02.2019 № 10110 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65587.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення від 01.03.2019 № 10110-1 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603.

Науменко Сергій Геннадійович,
старший викладач кафедри фінансового
права та фіскального адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ ЯК ЗАПОРУКА НАЛЕЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

На думку представників міжнародної спільноти ефективна, непримирима боротьба з корупцією – це невід’ємна складова частина економічного зростання. В нещодавньому інтерв’ю українським журналістам один із заступників голови МВФ відзначив, що протистояння корупції – один із ключових чинників отримання наступного траншу кредиту від цієї організації.

Сучасний стан національної банківської системи залишає бажати кращого. Вона постійно знаходиться під впливом певних чинників, що створюють небезпеку її цілісності та стійкості. З метою забезпечення гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку ще наприкінці XX століття було створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Його належна та ефективна діяльність є запорукою стійкістю банківської системи України. Відповідно до внутрішніх розпорядчих документів працівники, посадові особи і керівник зазначеного Фонду у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування керуються принципом «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції і вживатимуть всіх передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції і пов’язаним з нею діям (практикам).

Слід зазначити, що корупція в діяльності Фонду породжує появу суспільно небезпечного явища тіньової економіки.

Утворення ланцюга «корупція – тінізація економіки» підтверджується їх взаємообумовленістю. Можна цілком погодитись із висновком, що тінізація, що породжує корупцію, і корупція, що водночас породжує тінізацію економіки, адже остання фактично є основою корупції. Породження та стимулювання корупцією розвитку тіньових відносин пояснюється тим, що чим вищий рівень корупції, бідніша країна і слабкіші демократичні інститути, тим вищою є частка тіньового сектора в економіці країни. Така, як переконують економісти, «змонтованість» корупції до господарського механізму, призводить до того, що боротьба із корупцією може призвести до руйнації діючого господарського механізму.

Проте, існування корупції необхідно долати усіма можливими способами. Саме тому фондом розроблено та впроваджується низка заходів щодо протидії корупції, зокрема:

- періодична оцінка корупційних ризиків у діяльності Фонду;
- антикорупційні стандарти і процедури у діяльності Фонду.

До антикорупційних стандартів і процедур у діяльності Фонду відноситься:

- обов'язкове вступне ознайомлення нових працівників, а також інших осіб, які діють від імені Фонду із змістом Закону України «Про запобігання корупції», Антикорупційної програми та пов'язаних з нею документів, проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;
 - антикорупційна перевірка ділових партнерів;
 - розроблення критеріїв обрання ділових партнерів Фонду
- ділові партнери Фонду обираються згідно з критеріями, які базуються на прозорості діяльності, конкурентності, якості товарів, робіт і послуг та надійності. Перевіряється, чи має діловий партнер репутацію суб'єкта, діяльність якого пов'язана з корупцією (навіть за відсутності відповідних судових рішень), та чи не буде діловий партнер використовуватися як посередник для передачі третім особам (або для отримання від

третіх осіб) неправомірної вигоди;

- обмеження щодо підтримки Фондом політичних партій, здійснення благодійної діяльності;

- впровадження механізму повідомлення про виявлення ознак порушення Антикорупційної програми Фонду, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;

- здійснення відповідними працівниками функцій щодо запобігання корупції;

- розроблення та впровадження процедури розгляду повідомлень викривачів, включаючи внутрішнє розслідування і накладення дисциплінарних стягнень;

- дотримування норм професійної етики та обов'язків і заборон для працівників;

- розроблення механізмів запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;

- запровадження обмеження щодо подарунків;

- здійснення нагляду і контролю за дотриманням вимог Антикорупційної програми Фонду.

Незважаючи на всі запроваджені заходи слід погодитись, що тільки активність громадянського суспільства, прискіпливість до дій влади є найефективнішим інструментом боротьби з корупцією. Але ця діяльність має відбуватись системно, адже система запобігання корупції, зокрема у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб, включає правила антикорупційної поведінки, засоби контролю та інші засоби, за допомогою яких забезпечується дотримання цих правил, що передбачає можливість оперативної зміни зазначених правил, якщо цього вимагають результати антикорупційної експертизи, тощо.

Пастух Ігор Дмитрович,
професор кафедри адміністративного права
і процесу Національної академії внутрішніх
справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИДИ СПОСОБІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У статті 2 Закону України «Про запобігання корупції» зазначено, що відносини, що виникають у сфері запобігання корупції, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цим та іншими законами, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами. Водночас, деякі положення діючого законодавства у сфері запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності військовослужбовців Державної прикордонної служби України, з одного боку, не знайшли свого відображення у відповідних нормативно-правових актах, з іншого, запроваджують спеціальні процедури вирішення конфліктів інтересів, що можуть створювати ситуації корупційних ризиків у їх діяльності [1].

Також Закон містить низку норм права, що стосуються необхідності дотримання законодавства у сфері запобігання корупції, зокрема, щодо проведення спеціальної перевірки в порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції», стосовно осіб, які претендують на службу в Держприкордонслужбі; подання за місцем майбутньої служби до призначення на відповідну посаду декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; зобов'язання повідомити керівництву органу чи підрозділу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі чи підрозділі близьких їм осіб та деякі інші.

У разі виникнення конфлікту інтересів під час виконання службових повноважень військовослужбовці Державної прикордонної служби України зобов'язані негайно доповісти

про це своєму безпосередньому начальникові. Безпосередній начальник зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів, шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб, передбачений законодавством» (ст. 14-1). Подібна норма закріплена й у ст. 20-1 «Врегулювання конфлікту інтересів» Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3].

Розглянемо яким чином дане питання урегульовано Законом «Про запобігання корупції». Слід зауважити, що він не містить загального поняття конфлікту інтересів, а зміст цього явища пропонується визначати виходячи із законодавчо визначених видів конфліктів інтересів: потенційного і реального. Потенційний конфлікт інтересів визначається як наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Реальний конфлікт інтересів має місце за наявності суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень (ч. 1 ст. 1 Закону) [1].

Також у Законі визначені заходи по запобіганню конфліктів інтересів та алгоритми дій осіб, які про них повідомляють, відповідні дії керівників щодо їх вирішення. Так, на особи, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також осіб, які прирівнюються до такої категорії осіб покладено обов'язки щодо вжиття заходів по недопущенню виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Крім цього, Закон зобов'язує зазначених осіб повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли вони дізналися чи повинні були дізнатися про наявність у них реального чи потенційного конфлікту інтересів

безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство України з питань запобігання корупції чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів. З цього приводу слід зазначити, що для військовослужбовців Держприкордонслужби, Збройних сил України встановлений значно коротший строк повідомлення про конфлікт – негайно. І такий строк може бути встановлений, враховуючи специфіку проходження мілітаризованої служби, а також включення до антикорупційного законодавства інших, крім Закону «Про запобігання корупції», нормативно-правових актів.

Ст. 29 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає дві форми врегулювання конфліктів інтересів: зовнішнє та самостійне. Як свідчить практика, у переважній більшості випадків конфлікт інтересів вирішується зовнішніми засобами шляхом:

- 1) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

- 2) застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень;

- 3) обмеження доступу особи до певної інформації;

- 4) перегляду обсягу службових повноважень особи;

- 5) переведення особи на іншу посаду;

- 6) звільнення особи [1].

Аналіз зазначених варіантів врегулювання конфліктів інтересів показує, що воно здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у якої виник конфлікт. Суперечливою у такій ситуації є норма вищезгаданих законів «Про Державну прикордонну службу України» [2] та «Про військовий обов'язок і військову службу» [3]. У неї є два моменти: негативний і позитивний. Негативний – вказівка на те, що «начальник зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів». Це

неправильно, оскільки попередити (запобігти) конфлікт, який вже стався і про який вже було повідомлено, неможливо, його можна тільки врегулювати (вирішити). Саме на це вказують наступні словосполучення норми «шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб», які являються заходами зовнішнього врегулювання конфлікту. Позитивний – поява нового заходу вирішення конфлікту – особисте виконання службового завдання, поширення якого на конфлікти в діяльності інших суб'єктів владних повноважень може бути доцільним.

З урахуванням викладеного, з метою усунення проблем правового регулювання порядку повідомлення про конфлікт інтересів та його врегулювання в діяльності військовослужбовців слід відповідні положення законів викласти у такій редакції: «У разі виникнення конфлікту інтересів під час виконання службових повноважень військовослужбовці зобов'язані негайно доповісти про це своєму безпосередньому начальникові, якщо інше не передбачено Конституцією та законами України. Безпосередній начальник зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на врегулювання конфлікту інтересів, шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб, передбачений законодавством у сфері запобігання корупції».

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.

Рощина Інна Олександрівна,
професор кафедри кримінального права і
процесу ДВНЗ «Київський національний
університет імені Вадима Гетьмана»,
кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА СУДОВА ВЛАДА ЯК ГАРАНТИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Проблему верховенства права в різний час розглядали у своїх працях В.Ф. Бойко, В.С. Стефанюк, В.І. Шакун та інші. Проте до цього часу ці питання не знайшли належного вирішення, особливо в умовах інтеграції України до Європейського Союзу.

Аналізуючи проблему верховенства права, перш за все слід зазначити, що принцип верховенства права був встановлений у своїй первісній формі як принцип, спрямований переважно на захист особистості від довільного здійснення державою своєї влади. Згідно з цим принципом жодне державне повноваження не може бути реалізоване без відповідного дозвільного приписа права [1]. Про це неодноразово наголошував Європейський суд.

Так, у своєму рішенні у справі «Класс та інші проти Німеччини» Європейський суд дійшов висновку, що в демократичному суспільстві з позицій верховенства права втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада [2].

Діяльність суддів в Україні регламентується Конституцією України, КК і КПК. Так, стаття 55 Конституції України проголошує, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3, с. 14]. У ст. 2 КПК України вказано, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з

тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4, с. 3].

На жаль, сучасна кримінальна політика в цілому, і кримінально-правова політика зокрема, виглядає непослідовною, суперечливою, нещирою, а нерідко відверто слабкою. З одного боку, проголошується низка заходів щодо протидії злочинності, а з другого – організована злочинність ще ніколи не відчувала себе настільки вільно, зухвало нехтуючи законом та експлуатуючи широкі верстви населення [5, с. 52].

Не сприяє боротьбі зі злочинністю корумпованість судової влади в Україні. У теперішній час висувуються різного роду теорії про причини злочинності у судовій системі. Нерідко вони не тільки суперечать, але й виключають одна одну.

На перше місце серед причин корупції в судовій системі слід поставити відсутність виборності суддів. У преамбулі Конституції США вказано: «Ми, народ Сполучених Штатів, щоб створити досконаліший союз, установити правосуддя, забезпечити внутрішній спокій, запровадити спільну оборону, сприяти загальному добробуту та убезпечити нам самим і нашим нащадкам блага свободи – видаємо і встановлюємо цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки» [6].

Тому для реалізації вимог Конституції про створення правосуддя США 60% суддів апеляційних судів і 80% суддів першої інстанції на рівні штатів вибирає народ [7]. Виборність суддів робить їх не тільки відповідальними перед народом як єдиним носієм влади в країні, але й незалежними від влади та партій.

До Європейського суду також судді обираються шляхом голосування. Процедура вибору та затвердження кандидатів від держави – члена Європейської Ради відбувається наступним чином. Країна подає список із трьох кандидатур на посаду судді. Потім проходить голосування і Парламентська асамблея приймає рішення більшістю голосів, відданих за будь-якого

кандидата.

Діючий сьогодні в Україні порядок відбору і призначення суддів суперечить не тільки здоровому глузду, але й ст. 5 Конституції України. Згідно ст. 371 КПК України суд ухвалює вирок іменем України [4, с. 200]. Відповідно ст. 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [3, с. 4]. Отже, судова влада здійснює свою діяльність від імені народу. А якщо це так, то тільки народ має вирішувати, кому довіряти від його імені ухвалювати вирoki. Тому суддів має обирати народ. Народ також має право бути ініціатором звільнення із посади суддів.

Другою причиною корумпованості судової системи України є відсутність реального інституту присяжних. Запроваджений 2012 р. в Україні суд присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК України) явно не відповідає своєму призначенню. Тому це нововведення не стало попереджувальним щодо корупції в суддівському корпусі.

Перш за все це стосується кількості присяжних. Згідно п. 3 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд. Такої кількості присяжних немає в жодній країні світу [4, с. 17].

Наприклад, кількість присяжних у кримінальних справах у судах США у справах про злочини, які караються стратою, складається з 12 осіб. Однак у справах про злочини, які не караються стратою, колегія в судах штатів може бути сформована з восьми, семи, і навіть шести присяжних. У Франції кількість присяжних – 9 осіб, а в Німеччині – 6 осіб [8].

Другий недолік стосується кількості злочинів, при розгляді яких беруть участь присяжні. Обмеження участі

присяжних у кримінальному провадженні в суді першої інстанції тільки злочинами, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, причому тільки на прохання обвинуваченого, є доказом того, що законодавець свідомо не бажав введення нормального інституту присяжних.

Наступний недолік законодавства про присяжних в Україні полягає у правах і обов'язках присяжних, а також порядку їх наради і голосування в суді. Іншими словами, в Україні у ХХІ столітті придумали суд присяжних у складі двох професійних суддів і трьох присяжних, які мають однакові права і разом, шляхом голосування, вирішують згідно зі ст. 368 КПК України всі питання по справі [4, с. 198-199].

Третьою причиною корупції в судовій системі України є втручання у діяльність судових органів України, за що передбачена відповідальність за ст. 376 КК України. У ч. 1 ст. 126 Конституції України вказано, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється [3, с. 36]. Статтею 376 КК України передбачена кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів [9, с. 178-179].

Отже, правова база для боротьби з втручанням у діяльність судових органів в Україні нібито є. Тоді чому не працюють і не реалізуються прийняті закони про права суддів і що потрібно зробити, щоб усунути цю проблему? Тут є можливість поставити й інші аналогічного характеру питання. Тому актуальних проблем, що виникають стосовно боротьби з втручанням у діяльність судових органів України, багато.

Проведений аналіз законодавства України дає основу сказати, що судова система є гарантом утвердження верховенства права в умовах інтеграції України в ЄС, але у теж час вона повністю корумпована. Причинами корупції судової системи є призначення суддів замість їх виборності народом, відсутність реального інституту присяжних, втручання в діяльність судових органів.

З метою усунення цих причин пропонується:

1. Встановити виборність суддів.
2. Запровадити повноцінний інститут присяжних.
3. Зняти недоторканність з суддів.

Список використаних джерел

1. Принцип верховенства права и права человека.
URL: <http://www.zonazakona.ru/showthread.php?t=3932>.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370.
5. Шакур В.І. Суспільство і злочинність. Київ: «Атіка», 2003. 256 с.
6. Конституція США. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnstUS.htm>.
7. Гаврилечко Ю. Выборы судей в США: сильна ли коррупция? URL: <http://politiko.ua/blogpost13432>.
8. Суд присяжных. Материал из ЭНЭ.
URL: <http://wiki.laser.ru/index.php>.
9. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 11 січ. 2019 р.: (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 264 с.

Савицький Дмитро Олександрович,

заступник директора інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Запобігання та протидія корупції залишається однією з найгостріших проблем сучасного етапу українського державотворення. Корупція призводить до системних та глибоких втрат як для суспільства, так і для держави, породжує надлишкові витрати для бізнесу та гальмує економічне зростання. Вона робить вкрай неефективними функції судів,

представницьких та виконавчих органів державної влади і місцевого самоврядування, підриваючи довіру громадян до інститутів публічної влади.

Як свідчать дані Transparency International за 2018 рік, Україна із 32 балами перебуває на 120 місці (із 180 країн) глобального рейтингу «Індекс сприйняття корупції». Серед європейських країн та своїх сусідів Україна займає останнє місце, гірша ситуація лише у Росії (136 місце), Україну випереджують Молдова, Білорусь, Угорщина та Румунія [1].

Така ситуація зумовлена, насамперед, малоефективним поступом на шляху руйнування корупційних схем, які стали невід'ємним атрибутом різних владних інституцій. Нові антикорупційні закони заклали фундамент і показали світовий намір України рухатися у бік реформ. Але політична воля це – не лише публічні заклики, це, насамперед практичні кроки, спрямовані на комплексну реалізацію усіх передбачених законодавством антикорупційних заходів, серед яких особливе місце відведено інформаційно-комунікативним технологіям та електронному урядуванню.

Загальновідомо, що високому рівню корупції сприяє безпосереднє спілкування посадовця з громадянином, якому необхідний певний документ або послуга і, відповідно, зменшення особистих контактів автоматично сприятиме зменшенню рівня корумпованості державних службовців. У зв'язку з цим одним з перших у світі ідею електронного уряду реалізував Сінгапур у 1995 році. Створений владою інформаційно-комунікативний веб-портал для громадян не лише оприлюднив інформацію про державні органи, але й дозволив вчиняти певні дії, для яких раніше населення було змушене відвідувати такі органи. Сервер підтримує сім розділів: культура, оздоровлення та спорт; оборона і безпека; освіта, навчання та працевлаштування; сім'я та громадський розвиток; здоров'я та навколишнє середовище; житлові питання; транспорт та подорожування. Використовуючи розділ «Сім'я та громадський розвиток» можна одружитися, у розділі «Оборона і безпека» – можна відправити в поліцію повідомлення про певну подію. Кожна державна установа підтримує свій електронний сектор. Також створено урядовий

портал для підприємців, двадцять дві секції якого покривають досить багато тем – від закордонних ризиків до найму людей, позик, податків, урядових пропозицій. У кожній секції зібрана інформація від різних урядових агенцій, тому громадянам не треба відвідувати державні установи в пошуках відповідей на питання. Сінгапур вкладає десятки мільйонів доларів, для того щоб зробити ІТ-технології доступними і зручними для всіх, незважаючи на вік, мову, фізичну чи соціально-економічну спроможність. Особлива увага приділяється чотирьом таким категоріям населення, як люди літнього віку, домогосподарки, люди робітничих професій та люди з особливими потребами, які у своїй повсякденній діяльності менше використовують ІТ-технології. Крім того, щоб гарантувати усім рівний доступ до електронного врядування по всьому острову створені громадські центри е-допомоги, де працюють фахівці, що знають усі чотири державні мови та володіють відповідними навичками [2].

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій та запровадження електронного урядування дозволило кардинально вирішити проблему з корупцією в Естонії. У період з 2000 по 2005 рік весь документообіг Естонії був переведений в електронну форму. Всі дані, які можуть знадобитися чиновникам, є в державній базі даних, від економічної статистики і судових архівів, до медичних карток і скарг. Система побудована таким чином, що будь-який посадовець, який навіть просто подивився дані, не кажучи вже про внесення змін, автоматично залишає свій слід в історії системи, що дозволяє швидко знайти нечистого на руку службовця. При цьому пряма взаємодія між чиновниками та громадянами просто відсутня або зведена до мінімуму. Завдяки тому, що 98 % території країни покрито безкоштовним Wi-Fi інтернетом, Естонія стала першою в світі державою, що надала своїм виборцям можливість голосувати через інтернет на виборах.

Усі громадяни Естонії, які досягли 15-річного віку, є власниками ID-карти, яка замінює паспорт та водійські права. За її допомогою можна авторизуватися в державних і приватних інтернет-сервісах і спілкуватися з державними

установами та приватними підприємствами, отримувати необхідні довідки, робити запити, користуватися інтернет-банкінгом, іншими електронними послугами. Подібним чином діють е-школа, е-поліція і е-медицина. За допомогою інтернету батьки в будь-який момент можуть перевірити стан успішності та відвідування дитиною занять в школі. В електронній мережі зберігаються історія хвороби і рентгенівські знімки кожного громадянина країни, через інтернет можна замовити рецепт або записатися до лікаря [2].

З метою належного функціонування системи електронного урядування в Україні, упродовж останніх років, ухвалено ряд нормативно-правових актів та вжито практичних заходів щодо надання громадянам можливості користуватися державними реєстрами та отримувати онлайн послуги. Зокрема, створено Державне агентство з питань електронного урядування яке реалізує державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства. Доступні електронні послуги за категоріями охорона здоров'я та освіта; безпека та суд; фінанси та податки; транспорт; підприємництво; громадянство та міграція; земля та екологія; будівництво та нерухомість; соціальний захист тощо. Водночас, головними перешкодами на шляху впровадження електронного урядування в Україні залишаються: проблеми повноцінного доступу до мережі інтернет; доступність, для певних верств населення, технічного обладнання; недосконалість нормативної бази; брак висококваліфікованих фахівців у державних установах й недостатній рівень їх заробітної плати; нестабільне фінансування програми реалізації електронного урядування.

Подальше впровадження електронного урядування забезпечить модернізацію процесу державного управління; сприятиме підвищенню ефективності і дієвості інститутів влади та держави; створить умови для відкритого і прозорого державного управління; знизить адміністративні бар'єри; допоможе зменшити рівень корупції; посилить демократію; змінить доступність до інформації; створить можливість стійкого зворотного зв'язку між владою та громадянами.

Список використаних джерел

1. Transparency International Ukraine: Індекс сприйняття корупції – 2018. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/>.

2. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування. URL: <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Zarubizhnij-dosvid-uprovadzhennya-elektronного-uryaduvannya.pdf>.

3. Стратегия по борьбе с коррупцией в Эстонии на 2013–2020 гг. URL: http://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumentid/strategiya_po_borbe_s_korruptsией_v_2013-2020_gg.pdf.

Скубак Едуард Олександрович,

старший детектив Головного підрозділу
детективів Національного
антикорупційного бюро України

ДИНАМІКА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ПОСАДОВИМ СТАНОВИЩЕМ» В ІСТОРИКО- КРИМІНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Уперше поняття службових злочинів на теренах сучасної України, які б можна було чітко охарактеризувати як зловживання владою або службовим становищем, було закріплене ще в кримінально-правовому законодавстві Російської Імперії.

Так, Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року (далі – Уложення) було першим кримінальним кодексом Російської Імперії, що був створений імператорською канцелярією на основі як законодавства і судової практики тих часів, так і кримінальних законів європейських держав.

Різновиди службових злочинів Уложення були викладені дуже прискіпливо та детально, а гіпотези та диспозиції статей прямо містили посилання на конкретні посади та різновиди служби посадовців.

До переліку злочинів, які у сучасному розумінні можна віднести до службових, відносились діяння, визначені у статтях П'ятого Розділу Уложення, що мав назву: «Про злочини та

проступки по службі господаревій та громадській», який, у свою чергу, складався з одинадцяти глав, у тому числі Глава II «Про перевищення влади та протизаконну іншу бездіяльність» (ст.ст. 367-379); Глава III «Про протизаконні вчинки посадових осіб при зберіганні та керуванні майна, довіреного їм по службі» (ст.ст. 380-389) [2] та ін. Деякі з вказаних статей підпадали під сучасне розуміння зловживання владою або службовим становищем.

Після розпаду Російської Імперії у перші 40 років існування комуністичного режиму у період з 1920 по 1960 рік кримінальне законодавство України декілька разів зазнавало змін разом із загальним радянським кримінальним законодавством.

Так, у 1922 році був прийнятий перший Кримінальний кодекс РСФСР, що набрав чинності 01.06.1922. Посадовим злочинам була присвячена II Глава Особливої частини Кодексу «Посадові (службові) злочини», яка налічувала 14 статей (ст.ст. 105-118). Стаття 105 КК РСФСР мала наступний виклад: «Зловживання владою, тобто вчинення службовою особою дій, які воно могло зробити єдино завдяки своєму службовому становищу і які, не будучи викликані міркуваннями службової необхідності, спричинили за собою порушення правильної роботи установи або підприємства, або громадського порядку, або приватних інтересів окремих» [3].

Окремо слід звернути увагу на статтю 109 КК РСФСР «Дискредитування влади, тобто вчинення посадовою особою дій, хоча б і не пов'язаних з його службовими обов'язками, але явно підривають в очах трудящих гідність і авторитет тих органів влади, представником яких дана посадова особа є» [3], а також статтю 110 КК РСФСР «Зловживання владою, перевищення або бездіяльність влади і недбале ставлення до служби, якщо в результаті таких настав розлад центральних або місцевих господарських апаратів виробництва, розподілу або постачання, або розлад транспорту, укладання явно невігідних для держави договорів або угод, або будь-який інший підрив і марнування державного надбання на шкоду інтересам трудящих» [3].

Тлумачення підриву гідності і авторитету органу

державної влади або завдання шкоди інтересам трудящих не містило чіткого законодавчого визначення, не було прив'язано до визначеного розміру завданої шкоди, тому здійснювалося суто на розсуд слідчого або прокурора, що давало досить широкі можливості для застосування карального-репресивного апарату правоохоронної системи тих часів, а кваліфікуюча ознака у вигляді укладання явно не вигідних для держави договорів або угод і зовсім не вимагала доказування наявності умислу та оцінювалась постфактум в залежності від економічного стану того чи іншого господарства.

У Кримінальному Кодексі РСФСР в редакції 1926 року у цілому зберіглася наступність і в основних його інститутах: зберігався класовий підхід до регулювання поняття злочину, міри покарання включалися в систему заходів «соціального захисту». II Глава Особливої частини Кодексу та налічувала ті ж самі 14 статей, проте які вже були викладені у статтях 109-121 зі значним посиленням санкції.

В цілому кримінальне законодавство, прийняте в кінці 1920-х-1930-х роках, і кримінальна політика цього періоду, у тому числі стосовно посадових злочинів, носили явно репресивний характер: широке поширення набуло застосування кримінального закону за аналогією, відповідальність не носила особистого характеру (повнолітні члени сім'ї зрадника Батьківщини підлягали позбавленню виборчих прав і заслання у віддалені райони Сибіру на 5 років), допускалося надання зворотної сили законам, що встановлює злочинність діяння, а норми, що захищають інтереси держави, передбачали куди більш жорстоку санкцію, ніж норми про злочини проти особистості [1].

Вперше схоже за змістом із сьогодишнім тлумаченням зловживання владою або службовим становищем було закріплене у Кримінальному кодексі Української РСР 1960 року, а саме статтею 165 Зловживання владою або службовим станом, та визначалося як умисне, з корисливих мотивів або іншої особистої заінтересованості, використання службовою особою свого службового стану всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам

окремих громадян [4]. Стаття також містила кваліфікуючу ознаку – спричинення тяжких наслідків, при цьому в Кодексі не містилося визначення ані істотної шкоди, ані тяжких наслідків.

У такій редакції цей закон діяв і в незалежній Україні, доки 11.07.1995 до нього не було внесено змін та доповнень, згідно з якими статтею 164 давалося визначення істотній шкоді, якою, якщо вона полягала в заподіянні матеріальних збитків, вважалася така шкода, що в п'ять і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а також тяжким наслідком, якими за тієї ж умови вважалася шкода, яка в двадцять п'ять і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян [4].

Зміна економічної системи в Україні після розпаду СРСР зумовила необхідність зміни редакції статті 165, відповідно до якої зловживання владою або посадовим становищем передбачало завдання істотної шкоди, зокрема, вже й інтересам юридичних осіб.

Кримінальним кодексом України 2001 року, а саме статтею 364 (з якої і по нині починається Розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності») визначене наступне поняття зловживання владою або посадовим становищем: «Умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб» [5].

Утім зазначена редакція статті все ще давала стороні обвинувачення досить широкі повноваження щодо тлумачення таких понять як «шкода, охоронювані законом права, свободи та інтереси окремих громадян або державні чи громадські інтереси». Відсутність чітко визначеного порогу завданої шкоди надавало правоохоронним органам та прокуратурі значні можливості для зловживання шляхом суб'єктивної оцінки об'єкту злочину та вибіркового притягнення до відповідальності, що нерідко мало форму політичних переслідувань опонентів владою.

Законом України від 21.02.2014 у зв'язку з необхідністю

імплементції до національного законодавства положень Конвенції ООН проти корупції статтю 364 Кримінального кодексу України було змінено та викладено наступним чином: Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [5]. Також законодавець буквально звузив розуміння істотної шкоди, виключивши з нього заподіяння шкоди немайнового характеру й збільшивши її розмір у майновому вираженні, та визначив, що істотною шкодою вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [5]. Але й досі точаться суперечки серед науковців і практиків, чи може істотна шкода мати немайнове вираження. З цього приводу склалася й різна судова практика.

З огляду на викладене, аналізуючи генезис кримінально-правового розуміння зловживання владою або службовим становищем, можна побачити, що воно змінювалося разом із зміною політичного режиму та соціально-економічної моделі держави. Разом з тим, воно весь час включало в себе такий обов'язковий елемент як заподіяння істотної шкоди, від визначення якої залежало, чи буде виконана об'єктивна сторона цього злочину. І, якщо визначення розміру матеріальних збитків знаходило своє відображення у законі про кримінальну відповідальність, то визначення немайнової шкоди залишалося на розсуд органів досудового розслідування та суду. І на теперішній час неякісно прописаний закон призводить до різного тлумачення істотної шкоди, а тому потребує вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Герцензон А.А. и др. История советского уголовного права. М., 1947. – С. 240.
2. Уложення про покарання кримінальні та виправні.

URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01002889696#?page=1>.

3. Кримінальний кодекс РСФСР 1922 року. URL: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241523&subID=100096269,100096272,100096338,100096398#text>.

4. Кримінальний кодекс України 1960 року станом на 11.07.1995. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=485237&ed=1995_07_11.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 1 вересня 2001 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405>.

Степанов Олег Станіславович,
фахівець 1-ї категорії інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗАБОРОН ОТРИМАННЯ
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ТА ПОДАРУНКІВ**

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII суб'єктам, на яких поширюються дія цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах. Під неправомірною вигодою Закон розуміє грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав

Крім цього, таким суб'єктам, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: 1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій

держави або місцевого самоврядування; 2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи (ст. 23 Закону). Водночас, зазначені вище особи можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких подарунків не перевищує одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки. Подарунок при цьому визначається як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової. Простий аналіз змісту законодавчих понять «неправомірна вигода» та «подарунок» свідчить, що суттєвої різниці між даними видами благ не простежується.

Не сприяє такому розмежуванню й положення антикорупційного закону, що визначає дії осіб у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка. Вони зобов'язані, незважаючи на приватні інтереси, невідкладно вжити таких заходів: 1) відмовитися від пропозиції; 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію; 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників; 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Також, якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Таким чином, дії особи, визначені законом, щодо виявленої неправомірної вигоди або подарунка є однаковими.

Водночас, відповідальність за отримання неправомірної вигоди і подарунка кардинально відрізняється. У першому випадку мова буде йти про кримінальну відповідальність, у другому – про адміністративну. Відсутність чіткого розмежування між даними видами діянь призводить до певних проблем кваліфікації таких правопорушень.

Виходом із даної неоднозначної ситуації має стати остаточне виключення положень Закону «Про запобігання корупції» в частині заборони службовцям безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Титко Анна Василівна,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДЕКЛАРУВАННЯ МАЙНА

Міжнародний досвід демонструє, що декларування активів залишається дієвим інструментом на шляху до запобігання та виявлення корупції, зокрема щодо виявлення конфлікту інтересів та факту незаконного збагачення.

Одним з перших міжнародно-правових актів, в якому закріплено декларування активів державними посадовими особами, стала Міжамериканська конвенція по боротьбі з корупцією, в якій зазначалася вимога щодо створення, підтримки і зміцнення «систем реєстрації доходів, активів і пасивів осіб, які виконують державні функції і при необхідності з публічного розкриття таких реєстрів» [1].

В європейській практиці декларування активів регламентовано Рекомендацією № R (2000) 10 Комітету Міністрів щодо кодексу поведінки державних посадових осіб, адресовану державам-членам: «державні посадові особи, що займають положення, в якому їх посадовими обов'язками можуть бути порушені їх особисті або приватні інтереси, повинні, відповідно до вимог закону, подавати декларацію з моменту призначення і через регулярні проміжки часу після цього, а також при будь-яких змінах характеру і розміру цих інтересів». Як бачимо, у цій нормі зазначається лише необхідність вказати про наявність конфлікту інтересів в той час, коли декларація про доходи набула іншого правового змісту та має на меті забезпечити моніторинг майнового стану особи [2].

Ще одним стандартом, в якому закріплено декларування активів, є Конвенція ООН проти корупції, де рекомендується ввести заходи й системи, які б зобов'язали державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб [3].

Тому важливим аспектом введення міжнародних норм щодо декларування було питання попередження конфлікту інтересів, проте ця сторона міжнародних стандартів знівелювалася та знайшла належної підтримки у вітчизняному законодавстві в частині обов'язку подавати декларації особами, уповноваженими на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування.

Зміст декларування активів розкривається у Додаткових рекомендаціях до Конвенції ООН проти корупції, зокрема через наступне: розкриття підлягають всі суттєві види доходів і активів посадових осіб:

- 1) форми розкриття дозволяють відстежувати фінансовий стан посадових осіб в порівнянні з попереднім роком;

- 2) процедури розкриття виключають можливість приховування активів посадових осіб через інші механізми або, у міру можливості, активів, власником яких є особи, до

інформації про яких держава-учасниця не має доступу (наприклад, за кордоном або зареєстровані на ім'я нерезидента);

3) наявність надійної системи контролю доходів і активів фізичних та юридичних осіб, наприклад, в рамках податкової системи, для забезпечення доступу до інформації про фізичних і юридичних осіб, пов'язаних з державними посадовими особами;

4) обов'язок посадових осіб обґрунтовувати/доводити джерела своїх доходів;

5) запобігання, наскільки можливо, декларування посадовими особами неіснуючих активів, які згодом зможуть бути використані для обґрунтування матеріальних цінностей, походження яких не має іншого пояснення [4].

Конфлікт інтересів, як правило, регулюється етичними правилами поведінки, закріпленими в законах, кодексах поведінки або в рекомендаціях.

Фінансові декларації можуть використовуватись задля виявлення можливого конфлікту інтересів. Щодо виявлення конфлікту інтересів, то увагу слід звернути на 1) точність відображення інформації щодо можливої ситуації, яка може призвести до виникнення конфлікту інтересів, зокрема обіймання посад за суміщенням та сумісництвом, укладення цивільних договорів з підприємствами, що може привести до фактично до прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів; 2) чи наявні за умов, що склалися, конфлікти інтересів, які можуть вплинути на прийняття/неприйняття рішень чи вчинення/не вчинення дій на власну чи користь третіх осіб.

Цікавим є прецедент створення он-лайн бази для країн ЄС Integrity Watch розробленої для фокусування всієї інформації про членів парламенту ЄС в єдиному вузлі, що сприяє централізації інформації та допомагає контролювати інституції ЄС щодо потенційних конфліктів інтересів, неправомірного впливу, незаконного збагачення та інших.

Технологія, що стоїть за платформою (D3.js), була розроблена New York Times для того, щоб зробити комплексні набори даних доступними для більш широкої аудиторії. Всі

набори даних також доступні для завантаження, оскільки ця платформа рішуче підтримує принципи відкритого програмного забезпечення та відкритих даних.

Декларацію про активи та конфлікт інтересів було запроваджено в багатьох країнах як індикатор транспарентності та прозорості, а також підвищення рівня довіри громадян.

Експерти Transparensy International пропонують цілу низку заходів, спрямованих на боротьбу з виникненням конфлікту інтересів саме в органах Європарламенту, проте найдієвішими для вітчизняної моделі, на нашу думку, є:

1. Електронне декларування посадових осіб й перевірка декларацій уповноваженим органом. Недоліком цього засобу можна вважати низьку якість перевірки декларацій на наявність усіх фінансових активів та доходів.

2. Створення незалежних етичних комітетів при Європарламенті та Єврокомісії, які мають відслідковувати конфлікт інтересів та запобігати корупції. Такі комітети вже діють у Канаді та Франції. Натомість в Україні досить невелика увага приділяється якості перевірки НАЗК декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави. З початку своєї роботи і до червня 2018 року НАЗК перевірило лише 331 декларацію з понад 1 мільйона поданих. У перевірених деклараціях агенція знайшла 45 невідповідностей, тобто 45 випадків незадекларованого майна [6].

За підрахунками експертів, НАЗК знаходить невідповідності переважно у електронних деклараціях співробітників органів місцевої влади та у деклараціях декількох народних депутатів.

3. Transparensy International також запропонував антикорупційний захід під назвою «cooling off» для колишніх євровичинників після звільнення. Зміст цього явища полягав у забороні протягом 3 років займати посаду, що може бути пов'язана з колишньою діяльністю [5].

Список використаних джерел

1. Міжамериканська конвенція проти корупції від 29 березня 1996 року // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців. URL: http://www.dridu.dp.ua/cpk/Lib/7_Zarobigannya%20ta%20protydiya%20proyavam%20korup/Legislation/Legislature/Rekomend_poved_DS.pdf.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнар. док. від 31 жовтня 2003 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

4. Technical Guide to the United Nations Convention against Corruption URL: http://www.unodc.org/documents/corruption/Technical_Guide_UNCAC.pdf.

5. Конфлікт інтересів політиків і держслужбовців: чим ми відрізняємося від Європи? / Українська правда – Інтернет-газета. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/08/9/>.

6. НАЗК знадобиться 3600 років, щоб перевірити всі декларації, якщо там не збільшать темп роботи – РІП / Громадське ТВ. URL: <https://hromadske.ua/posts/nazk-znadobytsia-3600-rokiv-shchob-perevirty-vsi-deklaratsii-iaakshcho-tam-ne-zbilshat-temp-roboty-rpr>.

Чорноус Юлія Миколаївна,

професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупцію слід розглядати як злочин міжнародного характеру, що визначено за змістом міжнародних договорів [1, с. 13-14]. Питання міжнародної протиправності та протидії корупції висвітлені у положеннях Міжнародного кодексу поведінки посадових осіб 1996 року [2], Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколом 2004 року [3]. Також Україна ратифікувала спеціальні міжнародні договори про боротьбу з корупцією. Це

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом 2003 року [4], Конвенція ООН проти корупції 2003 року [5]. Наша держава зобов'язалася забезпечити належну боротьбу з корупцією, зокрема, мова йде про різні форми зловживань посадовими особами держави, іноземними посадовими особами, членами іноземних представницьких органів та міжнародних організацій (ст. 2-14 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року).

Вчинення корупційних злочинів у багатьох випадках характеризується наявністю міжнародних зв'язків й забезпечити їх ефективне розслідування без застосування заходів міжнародного співробітництва – неможливо. Прийняття КПК України врегулювало ряд питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Однак, практична реалізація міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних злочинів супроводжується проблемними питаннями. Корупційна злочинність все більше й більше набуває міжнародного характеру, а боротьба з нею у межах держави – це лише окремі кроки, які не дають очікуваного результату.

Сьогодні важливо приділяти увагу актуальним, навіть проблемним питанням реалізації заходів міжнародного співробітництва при розслідуванні корупційних злочинів, формувати напрями їх вирішення, зокрема, що стосується проведення процесуальних дій у порядку міжнародної правової допомоги, забезпечення екстрадиції (видачі) підозрюваної особи, кримінального провадження у порядку перейняття щодо корупційних злочинів. Специфіка розслідуваних злочинів обумовлює їх особливості.

Наприклад, існують випадки, коли реалізація міжнародного співробітництва «блокується» через відмову запитуючої сторони від виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги.

Згідно ст. 557 КПК України, запитуючій стороні може бути відмовлено у задоволенні запиту про правову допомогу у випадках, передбачених міжнародним договором України. За відсутності міжнародного договору України у виконанні запиту повинно бути відмовлено, якщо: 1) виконання запиту

суперечитиме конституційним засадам чи може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим інтересам України; 2) запит стосується правопорушення, за яке в Україні стосовно тієї самої особи судом прийнято рішення, яке набрало законної сили; 3) запитуюча сторона не забезпечує взаємності у цій сфері; 4) запит стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність; 5) є достатні підстави вважати, що запит спрямований на переслідування, засудження або покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; 6) запит стосується кримінального правопорушення, яке є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні.

Міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, визначають й інші підстави відмови від виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги.

Так, п. а ст. 2 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 20 квітня 1959 року [6], визначає, що у допомозі може бути відмовлено: «якщо прохання про надання допомоги стосується правопорушення, яке, на думку запитуваної Сторони, є політичним правопорушенням, правопорушенням, пов'язаним з політичним правопорушенням, або податковим правопорушенням».

Подібна ситуація склалася і з екстрадицією особи. Наприклад, згідно ст. 3 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року: «видача не здійснюється, якщо правопорушення, у зв'язку з яким вона запитується, розглядається запитуваною Стороною як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням». Проблемною є видача й за умови вчинення «фінансових правопорушень» (ст. 5 Конвенції).

Виходячи із характеристики корупційної злочинності, наявністю зв'язків підозрюваних осіб з політичних колах, корисливою спрямованістю злочинних дій та фінансовими зловживаннями, норми законодавства можуть

використовуватися на користь корупціонерів.

Під час правозастосовної діяльності слід враховувати вказані та інші ризики, керуватися міжнародними договорами України, які спрямовані на забезпечення протидії корупційній злочинності та недопущення окреслених зловживань.

Наприклад, це Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року, що застосовується з метою запобігання, розслідування та кримінального переслідування за корупцію та для призупинення операцій, арешту, конфіскації та повернення доходів від злочинів, визнаних такими згідно з Конвенцією (ст. 3). Мова йде про: підкуп національних державних посадових осіб (ст. 15), підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій (ст. 16), розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою (ст. 17), зловживання впливом (ст. 18), зловживання службовим становищем (ст. 19), незаконне збагачення (ст. 20), підкуп у приватному секторі (ст. 21), розкрадання майна в приватному секторі (ст. 22), відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23) та ін.

З метою реалізації заходів міжнародного співробітництва, важливими є положення Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом 2003 року, Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколом 2004 року. Останнім міжнародним договором, за умови розслідування корупційних злочинів, що пов'язані з організованою злочинною діяльністю, передбачені додаткові гарантії забезпечення реалізації видачі (ст. 16), передачі засуджених осіб (ст. 17), взаємної правової допомоги (ст. 18). Також, у зв'язку із справами, які є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах-учасниках, зацікавлені компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань (ст. 19).

Вказане не вичерпує всіх проблемних питань, що виникають за умов реалізації міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних злочинів. Аналіз практики свідчить, що у ряді випадків виконання запитів про надання

міжнародної правової допомоги супроводжується недоліками, що пов'язано із об'єктивними причинами (значні обсяги запитуваних процесуальних дій, зростання кількості звернень до слідчих суддів із відповідними клопотаннями в рамках виконання міжнародних запитів, збільшення кількості документів, які необхідно долучати до матеріалів запиту та видів процесуальних дій, які потребують дозволу суду), та суб'єктивними, викликаними недостатнім знанням вітчизняними правоохоронцями міжнародного та національного законодавства, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, криміналістичних рекомендацій.

Враховуючи характер сучасної корупційної злочинності, набуття нею міжнародного характеру, важлива увага повинна звернена на удосконалення заходів міжнародного співробітництва. Це важливі й складні з процесуального й організаційно-тактичного аспектів заходи, що потребують значних зусиль, але й орієнтовні на досягнення високих результатів.

Список використаних джерел

1. Нуруллаев І. С. О. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія. Київ: «Алерта», 2009. 160 с.
2. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: прийнятий ООН 23 лип. 1996 р. Верховна рада України [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_788.
3. Конвенція ООН проти корупції : прийнята 31 жовт. 2003 року ; ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. Офіційний вісник України. 2010. № 10. Ст. 506.
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січ. 1999 р. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 трав. 2003 р. : ратифіковані Законом України від 18 жовт. 2006 р. Офіційний вісник України. 2006. № 44. Ст. 2939.
5. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. Збірник міжнародних договорів України

про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 554–606.

6. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 112–232.

Шило Сергій Миколайович,
провідний фахівець інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Аналіз відкритих джерел інформації, що ілюструють стан запобігання корупції у секторі безпеки за кордоном, свідчить про наявність достатньо ефективно функціонуючих механізмів, які обмежують корупційні ризики до рівня, на якому вони не становлять серйозної загрози для національної безпеки держави.

Для міжнародної спільноти проблема запобігання корупції продовжує залишатися однією з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать про те, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності багатьох країн світу, і на сьогодні масштаби її поширення становлять загрозу для національної безпеки будь-якої країни. Тому на сучасному етапі розвитку, коли відбуваються кардинальні зміни у міжнародному політичному та суспільному житті, змінились погляди і на проблему запобігання корупції. Завдання боротьби з корупцією розглядаються нині як загальнодержавні та пріоритетні.

Визначення пріоритетів державної антикорупційної політики, імплементація базових антикорупційних актів слугують основою для успішної розбудови країни і становлення правової держави. Зазначене неможливе без належного

експертного супроводження, урахування міжнародних рекомендацій з одночасною трансформацією свідомості посадовців різного рівня та громадян [1, с. 71].

У сучасних демократичних суспільствах вже започатковано і ефективно функціонує певна система заходів боротьби з корупцією у секторі безпеки, яка побудована на невідворотності відповідальності за вчинення будь-яких корупційних злочинів незважаючи на час і персоналії. Для нас особливого значення набуває досвід країн, які, реалізуючи антикорупційні програми, досягли необхідних позитивних результатів і заклали основи сталого суспільно-політичного розвитку (зокрема, й у контексті забезпечення національної безпеки).

Проведений аналіз показує, що переважна більшість державних антикорупційних програм розвинутих країн у секторі безпеки ґрунтуються на загальноприйнятих міжнародно-правових документах, які визначають основні підходи щодо боротьби з корупцією. В ЄС контроль за реалізацією правових актів у сфері запобігання корупції покладено на спеціальний загальноєвропейський орган ЄС – GRECO (The Group of States against Corruption – «Група держав проти корупції») – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу [2].

Проведений аналіз міжнародних правових актів з питань антикорупційної боротьби та передових світових практик дозволяє виокремити найважливіший комплекс принципів запобігання корупції, який має усі підстави бути застосованим в Україні:

- по-перше: високий патріотизм та професіоналізм керівників усіх ланок, які виявляються, зокрема, в їхній діяльності виключно в інтересах суспільства, а не окремих олігархічних кланів і в умовах максимально допустимої відкритості;

- по-друге: прозорість та підзвітність структур органів державної влади суспільству через вільний доступ громадських організацій до процесу прийняття і виконання управлінських рішень;

- третє: реальне забезпечення прав та захисту приватної

власності (яка отримана легальним шляхом) як за порука від рейдерських захоплень, незаконних платежів, хабарів тощо;

- четверте: невідворотність відповідальності за вчинення корупційних дій, незважаючи на час, що минув та персоналії;

- п'яте: посилений контроль держави і суспільства за діяльністю осіб, що працюють у державному секторі, одним з механізмів якого є публічне оприлюднення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру державними службовцями, народними депутатами України та іншими суб'єктами владних повноважень;

- шосте: необхідність захисту свідків у кримінальних та цивільних провадженнях проти корупціонерів [2].

Сьогодні світова співдружність розглядає корупцію як одну із найбільших загроз суспільного життя. Міжнародна співпраця у запобіганні корупції здійснюється на двох рівнях: на рівні світових організацій та на рівні держав-учасниць. Також значна увага приділяється правотворчій діяльності, що передбачає, по-перше, розробку міжнародних актів, які повинні стати основою для національного законодавства щодо запобігання корупції; по-друге, удосконалення національного законодавства держав-учасниць.

Сучасна закордонна практика запобігання корупції свідчить, що у багатьох європейських країнах законодавець поступово стає на шлях відмови від суто репресивних методів запобігання цьому явищу. Однією з основних ідей у міжнародній діяльності запобігання корупції є розробка ефективного механізму унеможливлення корупційних діянь. Законодавець усе частіше зосереджується на питанні співвідношення адміністративно-правових та кримінально-правових засобів запобігання корупційним проявам.

При розробці та удосконаленні українського антикорупційного законодавства, безумовно, слід враховувати вимоги міжнародних правових актів, насамперед, ратифікованих Україною. Серед найбільш важливих таких документів слід назвати останню «Конвенцію ООН проти корупції» [3], якою державам-учасницям рекомендується: заохочувати невідкупність, чесність і відповідальність своїх публічних посадових осіб відповідно до основних принципів

своєї правової системи; застосовувати у рамках своїх інституціональних і правових систем кодекси чи стандарти поведінки посадових осіб для правильного, сумлінного і належного виконання публічних функцій; розглядати, відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства, можливість встановлення заходів і систем, що сприяють тому, щоб публічні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо при виконанні ними своїх функцій; у належних випадках і відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства, встановлювати міри і системи, що зобов'язують публічних посадових осіб представляти відповідним органам декларації, серед іншого, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи і про істотні дарунки чи вигоди, у зв'язку з якими виникає колізія інтересів відносно їхніх функцій у ролі публічних посадових осіб [4].

Аналіз досвіду запобігання корупції у різних країнах світу свідчить про використання ними різних методів і засобів. Незважаючи на це, всі вони дають позитивний ефект, який полягає у зменшенні (мінімізації) рівня корупції. Не варто сподіватися, що повне копіювання будь-якого досвіду стане панацеєю для України. Нашій державі необхідно розробляти власний механізм запобігання, що відповідає національним особливостям та традиціям.

Дієва антикорупційна стратегія повинна бути логічно вибудованою цілісною системою, яка складається із взаємозалежних елементів, серед яких, насамперед: ефективне антикорупційне законодавство; автономний (незалежний) спеціальний державний орган по боротьбі з корупцією; сталий економічний розвиток країни; нетерпимість корупції з боку населення держави, залучення його до участі у реалізації державної антикорупційної політики.

За висновками експертів, в Україні найвищий рівень корупції спостерігається у сферах діяльності, пов'язаних з державними закупівлями, ліцензуванням, квотуванням, бюджетними трансфертами тощо [5]. У зв'язку із цим, особливої актуальності набувають питання постійного

антикорупційного моніторингу найуразливіших у цьому плані ділянок сектору безпеки, а також запровадження якісно нової системи відбору та розстановки кадрів.

Досвід розвинених країн показує, що антикорупційне законодавство повинно передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини – максимально великі штрафи і терміни ув'язнення, заборону професійної діяльності на майбутнє, позбавлення пенсії та соціальних пільг тощо. При цьому, відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною і не має строку давності. Конфіскація коштів та майна, набутих злочинним шляхом, відбувається незалежно від їхнього кінцевого власника. Максимально широке оприлюднення, прозорість та комп'ютеризація окремих процесів прийняття управлінських рішень у секторі безпеки (насамперед, щодо бюджетного планування, державних закупівель, аудиту, добору, атестації та призначення керівних кадрів) дозволить вивести їх із зони корупційних ризиків, а також позитивно позначиться на загальному іміджі державних органів. Професійне навчання фахівців (військовослужбовців та службовців) органів державної влади слід розглядати як обов'язкову передумову поширення в державних структурах ідеології патріотизму, морально-етичної поведінки, несприйняття корупції.

Список використаних джерел

1. Ільєнок Т.В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. Юридична наука. 2013. № 2. С. 71–77.
2. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України: аналітична записка. 2017 // Національний інститут стратегічних досліджень : [сайт]. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1848/#_ftnref11.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнар. док. від 31 жовтня 2003 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
4. Сінчук О. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні // Юстиніан. 2009. № 11. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=>

3342.

5. Хмара О. Про що сигналізують Україні нові дані Індексу корупції від Transparency International? // Апостроф. 2014. 4 груд. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2014-12-04/pro-scho-signalzuyut-ukran-nov-dan-ndeksu-korupts-vd-transparency-international/894>.

Шмельова Римма Ігорівна,

молодший науковий співробітник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва Академії Державної пенітенціарної служби

**ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДЕЯКИХ ПИТАННЯХ
ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ НАЧАЛЬНИЦЬКОГО
СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ**

Відомо, що наша держава активно здійснює кроки до інтеграції української освіти в європейський простір. Йде мова, насамперед, про вивчення, викладання та оцінювання [9, с. 47].

В умовах прискореної інтеграції вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти, відбувається реформування Збройних Сил України задля досягнення оперативної і технічної сумісності з країнами НАТО. Створення ефективної системи підготовки військових фахівців за сучасними стандартами пріоритетного значення набуває питання розвитку іншомовної комунікативної компетентності [11, с. 7].

Підвищення якості освітньої підготовки вузькоспеціалізованих фахівців стосується не тільки Збройних Сил України, але й службовців правоохоронних органів. Адже мова йде про залучення викладачів і працівників закладів вищої освіти, а також службовців правоохоронних органів, до освоєння іноземних мов (однієї на рівні В-2; для наступних В-1) і набуття якостей висококваліфікованих спеціалістів задля подальшої співпраці із закордонними фахівцями, однієї галузі співпраці, з метою імплементації та набуття досвіду закордонних практик, методик, тощо.

Основною метою розвитку навчання іноземної мови Національної доктрини освіти є розвиток у студентів (державних службовців) уміння використовувати іноземну мову як інструмент міжкультурного спілкування в будь-яких сферах життєдіяльності [10, с. 4].

Тому, наразі питання оволодіння іноземною мовою є як найактуальнішою темою сьогодення.

Абзацом третім пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.1995 № 390 [1], з метою залучення до роботи в апараті органів державної виконавчої влади, прокуратури, судів, митної і податкової служби та інших органів висококваліфікованих спеціалістів – визначалося, що працівникам апарату органів державної влади, прокуратури, судів, митної і податкової служби, інших органів, а також працівникам, на яких поширюється чинність постанови Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 № 35 [2] виплачується надбавка за знання та використання в роботі іноземної мови – до 10 відсотків посадового окладу.

В подальшому питання встановлення надбавки за використання в роботі іноземної мови було врегульовано підпунктом 1 пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 09.03.2006 № 268 [3] із очевидним уточненням, тобто, було передбачено можливість встановлювати надбавку за знання та використання в роботі іноземної мови: однієї європейської – у розмірі 10, однієї східної, угро-фінської або африканської – 15, двох і більше мов – 25 відсотків посадового окладу.

Продовжуючи слід зазначити, що порядок та розміри надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови визначено за доцільність передбачати у положенні, яке затверджується кожним органом державного управління самостійно залежно від покладених на нього повноважень [4].

Так, Міністерством юстиції України, було урегульовано механізм виплати грошового забезпечення особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) [5]. Таким чином, встановлено, що грошове забезпечення осіб рядового і начальницького складу ДКВС України складається із щомісячних основних видів грошового забезпечення,

щомісячних додаткових видів грошового забезпечення та одноразових додаткових видів грошового забезпечення.

В свою чергу, до щомісячних додаткових видів грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу ДКВС України належать, зокрема, надбавки. Однак, можливості встановлення надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови особам начальницького складу ДКВС України Порядком виплати грошового забезпечення та компенсаційних виплат особам рядового і начальницького складу ДКВС України [5] не передбачено.

Натомість, використання в роботі іноземної мови особою начальницького складу ДКВС України може бути передбачено її посадовими обов'язками, що породжує колізію та змушує до подальшого можливого урегулювання цього питання в судовому порядку, у відповідності до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [6], або у випадку небажання вирішувати органом чи установою ДКВС України це питання в судовому порядку, «помилково», але з використанням деяких актів Кабінету Міністрів України [3]. Тобто, можливе виникнення корупційних ризиків у зв'язку із вказаною проблемою, що вже припускалося Міністерством соціальної політики України [7].

Небажання вирішувати органом або установою ДКВС України питання в судовому порядку щодо встановлення надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови особам начальницького складу ДКВС України, може бути викликане очевидною безперспективністю вирішення адміністративної справи на користь юридичної особи публічного права. Так як у відповідності до частини другої статті 6 КАС України суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини – практика якого зазвичай зводиться до невідворотності та повноцінної відповідальності держави за свою діяльність, яка реалізується через делегованих суб'єктів публічної адміністрації.

Тобто, як було закріплено українським законодавством основоположні істини, в контексті ст. 3 Конституції України: «... Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [8].

Додатково слід зазначити, що критеріями для визначення використання працівником іноземної мови можна вважати, наприклад, спілкування без перекладача з іноземними громадянами, які звертаються з питань, що належать до компетенції органу управління, використання в роботі іноземної літератури тощо. Знання працівником іноземної мови підтверджується відповідним документом, який засвідчує відповідність цих знань державним стандартам, які встановлюються Міністерством освіти і науки України [4]. Тим паче, відповідність особи начальницького складу ДКВС України вказаним вимогам для встановлення надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови в черговий раз посилить позицію адміністративного позову, якщо справа буде вирішуватися у судовому порядку.

Враховуючи вище викладене, з урахуванням наведених положень норм законодавства України виникають ризики неоднозначного вирішення проблем у питаннях встановлення надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови особам начальницького складу ДКВС України, що потребує опрацювання вказаного питання, за результатами якого необхідно передбачити внесення відповідних змін до нормативно-правових актів [5].

Список використаних джерел

1. Про доплати і надбавки за науковий ступінь, знання та використання в роботі іноземної мови працівникам апарату органів державної виконавчої влади, прокуратури, судів, митної і податкової служби та інших органів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.1995 № 390.

2. Про умови оплати праці працівників апарату органів державної виконавчої влади та інших органів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 № 35.

3. Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів: постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2006 № 268.

4. Щодо надбавки за знання та використання в роботі іноземної мови: лист Міністерства праці та соціальної політики

України від 16.05.2010 № 477/13/84-10.

5. Порядок виплати грошового забезпечення та компенсаційних виплат особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2018 № 925/5.

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV.

7. Про надбавку за знання іноземної мови / Праця і зарплата. № 40 (908). URL: http://cons.parus.ua/_d.asp?r=09A3OaBec29dbbca2a35f033c157c9f500bd6.

8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

9. Артемчук Галік. Про сучасні підходи до вивчення і викладання іноземних мов. Рідна школа. 2003. № 9. С. 47–49.

10. Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей: Збірник наукових статей / за заг. редакцією І.Ю. Сковронської. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 148 с.

11. Викладання іноземних мов для працівників правоохоронних органів та В 43 сектору безпеки: матеріали міжвузівського методичного семінару (Київ, 12 жовтня 2017 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. 102 с.

Наукове видання

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Матеріали
круглого столу
(Київ, 22 березня 2019 року)

Відповідальний упорядник *В. В. Рожнова*
Комп'ютерна верстка *В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.
Підписано до друку 18.03.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 20,0. Ум. друк. арк. 18,6.
Тираж 50 прим.
